

geníja

TAVČAR

A black and white portrait of a man with a full, dark beard and mustache. He has short, dark hair and is looking slightly to the right of the camera. He is wearing a dark suit jacket over a white shirt and a dark tie. The background is dark and textured.

**GRAJSKI
PISAR**

Genija d.o.o.
1000 Ljubljana, Litijska cesta 12/a
Telefon: 051 415 616
Splet: www.genija.com
E-pošta: info@genija.com

Ivan Tavčar
Grajski pisar

Za založbo: Blanka Jarni
Računalniška postavitev: Dubravko Gecan

©Genija, d.o.o.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

TAVČAR, Ivan, 1851-1923
Grajski pisar [Elektronski vir] / Ivan Tavčar. - El. knjiga. -
Ljubljana : Genija, 2012

Način dostopa (URL): www.e-knjiga.si

ISBN 978-961-280-011-6 (ePub)
ISBN 978-961-280-012-3 (mobi)
260773376

Ivan Tavčar

Grajski pisar

Zgodovinska podoba

2012

Tudi za brezplačne knjige veljajo avtorske pravice.

Vsa besedila na portalu e-knjiga.si so objavljena z dovoljenjem avtorjev, oz. lastnikov avtorskih pravic.* Pridobljena dovoljenja veljajo izključno za objavo in distribucijo na portalu e-knjiga.si. Ni dovoljen prenos e-knjig, besedil ali slikovnega materiala na druge spletne naslove, reproduciranje, distribuiranje, javna priobčitev, predelava ali druga uporaba v kakršnemkoli obsegu ali postopku.

Za osebno uporabo naše e-knjige lahko uporabljate neomejeno. Namesto nepooblaščenega razmnoževanja datotek vas prosimo, da vsako novo kopijo prenesete ali delite neposredno s našega portala. Na ta način boste prispevali k nadaljnjemu razvoju spletne knjižnice e-knjiga.si.

**za besedila, ki so v javni lasti dovoljenja za objavo niso potrebna. Javna last je oznaka za vsak izdelek, za katerega nihče ne uveljavlja lastniških pravic. Še vedno veljajo pravice za grafično podobo in računalniško postavitev knjig objavljenih na portalu e-knjiga.si*

»Anno Domini MDLXXXV. V imenu Boga Očeta, Sina in sve- tega Duhá! Te dni sem jaz, Jošt Tolmajnar, po božji milosti viso- korodnega gospoda, gospoda Ruprehta, škofa brižinskega, grofa v Palaciji... grajski pisar ravno tu na Visokem, sklenil, da si snubim čislano devico za ženo in za zakon, sklenjen po zapovedbah naše svete matere katoliške cerkve. Sklenil sem, da zapišem, kar se je mojemu življenju pripetilo v taistih časih. Bogú naj je v počašče- nje in meni v tolažbo na stara leta. Kar je zapisano, ostane, bese- da sama po odletu kakor ptica, ki je danes na grajski strehi, jutri pa bogve kje tam doli, kjer je turški sultan hud gospodar svojim podložnikom.

Osedlal bom konja in v Dobje pojezdim. Tam živi devica, ki se je prikupila mojemu srcu. Naj pride pod mojo streho, da bo v veselje duši moji.

Bogú bodi čast, da mi je dodelil zdravo roko in čisto pamet, da mi je dal hoditi po potih, Njemu povšečnih.

To, kar je zapisano, služi mu naj v slavo, ker slabega ni vmes in ne greha. Tisti, ki je to zapisal, bil je Jošt Tolmajnar, hlapec gospo- da svojega.«

V tistih časih je stala sredi Poljanske doline samotna kmetija. V bližini je vrela Sora mimo med travniki in njivami. Na obeh straneh so stali po hribovju še mogočni gozdje, katere je sedaj že davno sekira iztrebila. To, kar rase danes, s tedanjimi gozdi se niti primerjati ne dá. Z zelenega Blegaša je prihajal volk, medved je drgnil svojo kosmato kožo ob stare hraste, in vitke košute so kakor puščice švigale po gosti šumi. V tej divji samoti je stala torej kmetska hiša, zložena od velikih hlodov in pokrita s slamo, kakor se vidi še dandanes včasih v Loškem pogorju.

Ko se pričinja naša pripoved, tesala sta pred hišo hlapca smrekov tram, ki naj bi se porabil nekje v gospodarstvu.

Sonce je obsevalo vso dolino in tu in tam je sapa zavela, da se je zibalo rumeno žito, ki je v klasju stalo po njivah.

»Že spet je ta vrag tu!« spregovoril je hlapec Peter in z roko pokazal proti polju. Tovariš je obrnil pogled na mesto, kamor je pokazal. Tam pod holmom je mirno in ponosno stopil iz bukovja na plan velikanski jelen in mogočno rogovje se mu je dvignilo nad glavo kakor košata veja. Obstal je pri rumeni pšenici, ozrl se ponosno sem ter tja, potem položil rogovje po hrbtu in po bliskovo šinil med bogatim žitom proti vodi. Hipno je bil na drugi strani, kjer je izginil v zelenem logu.

»Ravno po naši pšenici ti primezga vsak dan ta hudir!«

»Tam pri vodi bi ga čakal,« zajezi se hlapec Miha, »za grmom bi ga lahko počakal in sulico mu zasadil v vamp, da bi nikdar več ne tlačil rumenega žita!«

»Kaj ti pomaga,« odgovori Peter, »pridejo loški biriči in pretepó te na klopi ali te pa še izpostavijo na odru, da se boš sramoval, kakor bi bil umoril rodno mater!«

»Teh loških biričev in hudičev je res preveč! Glej ga, tu zopet jezdari eden! Pravijo, ko nova vera v moč pride, da bo bolje!«

»Kdaj bo bolje!« zasmije se Peter. »Loški škof ne bo nikdar kruha stradal, in vsak jelen bo njegov v naših gozdih, naj je papež v Rimu ali pa Knafelj naš gospodar.«

»Tu je loški pisar, ki nas pri desetini odira in povsod.«

»Ko bi bila noč, vrgel bi mu že kamen v trebuh, sedaj je pa čas, da snameš klobuk z glave! Da bi imeli dober dan, gospod Jošt!«

In Peter se je topil od same ponižnosti.

Snela sta oba klobuke z glav, pisar pa je ustavil konja ter skočil s sedla. Bil je to mlad človek, oblečen nekako gosposko v žamet. Na klobuku mu je tičalo veliko belo pero, kar je nasprotovalo zapovedim visokih deželnih stanov, ki so jih bili tiste dni ravno izdali. Ali služabnik brižinskega škofa se je malo brigal za visoke deželne stanove in njih prepovedi! Veselo se mu je zibalo okrog glave belo pero, in ob boku mu je tičal kratek meč, ne toliko v telesno varnost kakor v nepotreben lišp. Bil je bledega obraza in iz oči mu je gledala precejšnja ošabnost, ki je bila za grajskega pisarja na Visokem za tiste čase vsekakor nekaj opravičena.

»Ali je oče Primož doma?« vprašal je hlapca.

Oba sta skupaj odgovorila: »Doma, gospod Jošt, doma v hiši!«

»Tu drži!« in Jošt Tolmajnar je vrgel povodce hlapcu Mihi v roke ter hitro odšel v leseno kočo.

»Ta ni prišel, da bi se pri vratih samo s cerkveno vodo prekrizal, ta bo odnesel Dobničanu nekaj renških goldinarjev!«

»Če ne denarja, pa vsaj nekaj mernikov žita! Oj, da je noč, in bi jaz stal za tistim jesenom, ko bo gospod Jošt jezdaril mimo!«

Hišni gospodar Primož Dobničan je sedel takrat v nizki, zakajeni hiši. Družčino mu je delal star berač, Luka z Volče, ki je z veliko slastjo zajemal iz sklede pred sabo.

»Pavija se pravi tisti vasi,« govoril je berač Luka neprestano, »in daleč tam na Laškem leži. Imenovali so nas ›loncknehte« in v vrsto smo se postavili ter lahko rečem, da smo imeli sulice daljše od žrdi pri vozéh. In s temi smo bodli in stali kakor zid. Zapovedoval nam je gospod Peskara in neki hudič, neki Švicar, ga je sunil v rebra, da je potem moral umreti! Pa vendar smo jih potolkli, in še celo francoskega kralja smo jim ujeli! Res, tako je bilo!«

»Ste ga li obesili na drevo potem?« vprašal je oče Primož radovedno.

»Obesili? Ali se kralji obešajo? Častili smo ga, kar smo ga mogli. In sam gospod Peskara je prišel in priklonil se mu je tako globoko, da se je skoraj z glavo dotaknil črne zemlje. Kralji se ne obešajo, oče Primož, četudi imajo vrat kakor vsi drugi ljudje, ki morajo umreti nekdej!«

»To je pa čudno!« odgovoril je starec.

»V mladosti smo morili, no, sedaj pa skrbimo za dušo, da se je usmili naš preljubi gospod Jezus Kristus, ki je za nas vse na križu umrl!«

»Kdaj si prišel z lavretanske božje poti?«

»Pred štirimi tedni! Sedaj sem pa zopet na poti k svetemu Volniku na Parskem. Dober in močan svetnik je in proti ozeblinam rad pomaga!«

»Sem tudi že slišal nekaj o tem!« spregovori hišni gospodar. »No, pa sem prestar, da bi še šel na takô dolgo pot!«

»Za svete reči ni človek nikdar prestar! Seve, pot je dolg in veliko se porabi. Mislil sem, da dobim pri vas kakih deset klobas in pleče od prašička, ki ste ga v postu zaklali, in dvajset jajc in dva hleba kruha in vrečico moke in lonec suhih češenj, da si bom sladko vodo kuhal med potjo. Sveti Volnik vam bo to vse sto in večkrat povrnil, ker je bil to mogočen škof in je sedaj še mogočnejši svetnik!«

Očetu Primožu se je vidoma podaljšal obraz, ker je rad svoje shrambe trdo zapiral, in le nerad je izdajal, kar se je bilo nabralo v omarah in miznicah.

»Gospodinja ti bo že kaj dala!« spregovoril je počasi, »pa glej, da boš molil za nas!«

»Molil bom pa brez prestanka!« zatrjeval je Luka, »da ne bo živina bolehal, da ne bodo prašički in ne ovce jalove, in da bo vse zdravo, človek in žival, v kar vam pomozi lavretanska Mati Božja in sveti angelci, ki so jo nesli čez sinje in široko morje!«

Stopil je v sobo gospod Jošt Tolmajnar. Pri vratih je pomočil prste v blagoslovljeno vodo ter se prekrižal, rekoč: »Hvaljen bodi Jezus Kristus in njegova Gospa porodnica!«

Potem pa je takoj opazil pobožnega berača in romarja Luka z Volče.

»Tukaj si, potepuh!« se je zjezil. »V Kržišah si zberačil kúretine in masla in obetal, da greš na božjo pot v Poreče k svetemu cesarju. Pri Zalogarju pa si vse zopet prodal in napil si se vipavskega vina, da si pod kapom obležal! Če te dobim v roke, prebičati te dam, da se ti bo cedila kri po hudobnem telesu. Poberi se, slepar!«

Luka z Volče je nato s silno hitrostjo pobral svoje reči in zmu-znil se je iz hiše, kar je mogel hitro. V veži pa je za lavretanskega romarja silno grdo zaklel: »Da satan ni privlekel te skute zelene k hiši, dobil bi deset klobas, pleče od prašička, v postu zaklanega, in tudi lonec suhih češenj, da bi si bil kuhal sladko vodo! Da bi ga le sveti Rok potipal, da bi se mu sušila leva roka in desna noga. Amen!«

Vtem je bil Jošt Tolmajnar prisedel k mizi. Oče Primož pa je sam v sebi premišljeval, kaj je privedlo k hiši grajskega pisarja, in tudi njemu je srce utripalo, da bi končno ne imel kaj plačevati.

»Kaj je novega pri vas, oče Primož?« vpraša pisar. »Bo li žito kaj dobro obrodilo? Se li kaj klatijo tod okoli luteranski predikantje.

Tisti Jurij Knafelj iz Kranja se vlači včasih po našem pogorju. Glejte, da mu ne daste mesta pod streho, ker gospodje v Loki, kar se tiče tega, šale ne trpé. Sicer sem pa vas vedno hvalil na loškem gradu, ker ste pošten človek in ste zvesti ostali sveti naši katoliški veri!«

»Zahvaljujem se vam, gospod Jošt, in ko bo jeseni Liska storila telička, pripelje ga vam moj hlapec na Visoko. Ta teliček naj je vaš, čisto vaš!«

»Pustiva to, oče Primož,« dejal je pisar odločno, »danes nisem prišel radi tega. Kje pa je Franica, da je nič ne vidim?«

»Pri vodi žanje češulje,« odgovoril je starec, in srce se mu je olajšalo, da pisar ni zahteval česa drugega in da je samo po dekletu vprašal.

»Pridno dekle je,« govoril je mladenič nekako oduševljeno, »in prepričanje moje je táko, da pošten mož lahko po nji povpraša.«

»Za delo je dobra,« hvalil je starec svojo hčer, »in Kovskar z Bukovega vrha je tudi že zanjo povprašal. Pa je zahteval dva vola, in dajal sem samo enega, in nič ni bilo potem!«

»Pošten človek lahko zanjo povpraša! Kako bi bilo, če bi jo hotel jaz imeti za ženo, oče Primož?«

Oče Primož se ni preveč začudil pisarjevemu vprašanju. Obrnil je obraz proti stropu in polglasno sam sebi govoril: »Na Visokem imate dobro službo; škof vas je redil in redil vas bo še dalje. Če obubožamo, škof bo zadnji na vrsti, zatorej jo vam dam, če jo le hočete!«

»Taka odkritosrčna beseda mi je všeč,« odgovoril je pisar. »Nekaj ji boste tudi dali s seboj, da ne pojde praznoroka od hiše!«

»Ne pride prazna na Visoko,« zatrjeval je oče Primož, »veste, gospod Jošt, pri Dobničanu se še iztakne nekaj rumenih cekinov, pravih benečanskih cekinov, če se vsakemu zaboječku prevoha do dna.«

»Če vam je prav, pa si seziva v roke, in Boga prosiva, da naj dá svoj blagoslov!«

»Le prosiva!«

Oba si sežeta zadovoljna v roke. Mnogo sta se še razgovarjala in ugibala o poroki in ženitovanju. Naposled sta bila edina, in ko se je pisar poslavljal, vedel je do zadnje merice žita, koliko mu bo nevesta k domu prinesla. Z žarečim obrazom je splezal na svojega konjiča in silno je bil zadovoljen sam s seboj, ko je odjezdil po ozki in slabi poti proti Visokemu.

Ob bregu tik pota je počivala Franca iz Dobja. Težki koš je bila posadila tik sebe v travo in si s predpasnikom brisala razžarjeni obraz. Kakor dve zvezdi sta se bleščali očesi s tega obraza, in lici je imela, kjer se je kazala roža pri roži.

Raztajalo se je srce pisarju in ravno pred njo je obstal s svojim konjičem. Menil je govoriti z njo, ali besedo mu je zapiralo, da ni vedel, kaj bi govoril. Končno je spregovoril: »Hvaljen bodi Jezus in njegova Gospa porodnica!«

Tesno mu je bilo nato, spodbodel je konja ter odjahal, da se je odtegnil moči bleščečih dekletovih pogledov. Dekle pa je gledalo za njim, temno in sovražno. Ko se je skrila njegova podoba pri ovinku, stisnila je roko v pest in siknila zaničljivo: »Papist!«

II

»Jaz, Jošt Tolmajnar, pisar milostljivega svojega gospoda, pišem dalje. Zapisujem, da živimo v časih, ko je Lucifer vstal iz svojega pekla in prišel na našo zemljo. Menih iz Wittenberga je odpadel od pravične vere, in njegovi služabniki prihajajo na nas kakor kobilice na zeleni travnik. Težko je najpobožnejšemu človeku ostati stanovitnemu, ker se mu ponujajo skušnjave.

Zato sem si izbral družico, da sva oba stanovitna v veri in ljubezni. Sveti Odrešenik, Ti pa glej z zadovoljnostjo na to zvezo in v Svoje mogočno varstvo vzemi najvernejšega hlapca Jošta Tolmajnarja.«

V tisti dobi se je moral vsakdo, če je kaj imel, bati ponoči in podnevi za imetek svoj. Vlačili so se po pogorju raznovrstni postopači, stari vojaki, stari berači. Vse to je kradlo, posebno kúreti-na ni bila niti za trenutek varna za stradajoče svoje življenje. Tudi oznanjevalci novih ver so se klatili okrog. Razkolniki so rasli kakor gobe po deževju in toliko gorečnejše so širili nauke svoje, ker so se dobro redili in pasli ob njih. Na večer so silili v pogorske

koče, in tako se je nabrala družba, prerazlična pod eno in isto streho. Z mrakom so prihajali, z zoro odhajali. Vedno so živeli v strahu pred loško »gvardijo«, katera je prežala za njimi ter jih lovila po holmih. Divje življenje je bilo in reformacije valovi so pljuskali do najskritejših kotov dežele.

Ko je oče Primož stal zvečer tistega dne pred leseno svojo hišo, da bi si ohladil od radosti razburjeno glavo, ugledal je onstran vode tri osebe. Bili sta do dve ženski in v njih družbi mož korenjak, kakor hrast visoke postave. Nosil je oprtan obširen koš, ki je moral biti precej napolnjen, ker so bile naramnice prav močno napete. Ta družba je prebredla plitvo vodo, potem pa naravnost krenila proti Dobničanovi hiši. Skoraj pri gospodarju se je zgrudila starejša ženska – imela je resast obraz, obkrožen že skoraj s popolnoma sivimi lasmi – na zeleno tratino. Tam se je zvijala, kakor da jo vije božjast.

»Mati Maruša, ali spet vidite?« zavpila je mlajša tovarišica.

»Mati Medudka, kaj vam govori?« kričal je orjak ter jadrno odložil svoj koš v travo. »Kaj vam govori?«

»Vprašaj moža, stoječega tam pred hišo – obilo greha mu tare dušo – vprašaj tega moža!«

Starka je govorila, kakor so tedaj govorili luteranski predikantje, katere je brez dvoma v svoji govorici posnemala – »vprašaj ga, kako pravijo tej gori. Moja duša mi govori, da je to gora Blegaš!«

»Blegaš je, Blegaš,« oglasil se je Primož iz Dobja še prej, nego je prišel oni k njemu.

»Mati Maruša, kaj vam govori?« ponavljal je velikan svoje vprašanje.

»Vidim ga, poslušam ga,« pričela je starka slovesno, zagledavši se v večerno nebo, »na zlatem vozu prihaja in s sveto vodo me škropi in ob njem so vse vojske angelov in arhangelov. In tako

govori: vse je zapravljeno, vse je hudobno in popačeno, z vesoljnim potopom zopet pridem na zemljo, in človek in živina bosta potonila. Ti pa, Maruša, hči Andreja Pogorelca in Lenarta Meduda čista gospodinja, ti ne boš prej deležna nebeškega kraljestva, dokler ne boš postavila cerkve na gori Blegaš, kjer se bo čistilo petero mojih ran!«

Vtem se je bila tudi mlajša zamaknila. Komaj je utihnila óna, oglasila se je tá: »Gledam jo in poslušam nebeško Gospo. V modri obleki je in rdeče ima rokave. Pred Bogom kleči in prosi Ga, da bi nas ne udaril in ne kaznoval. Delajte pokoro, delajte pokoro!«

Na zemlji leže sta ti čudni svetnici zvijali telo, kakor bi trpeli najhujše bolečine. Napele so se jima oči, in pot jima je zalil obraz ter neprestano sta klicali: »Delajte pokoro!« Končno sta pa vendar onemogli in težko sopeč ležali v hladni travi.

Tedaj je prišel trenutek za velikana. Pokleknil je in dvignil roki proti nebu, tuléč: »Molimo, molimo! Konec sveta se bliža in sodni dan je prišel! Molimo, preljubi kristjani!«

Oddahnivši se, vpraša s sladkim glasom: »Čigavi smo?« Sam je odgovoril: »Našega milostivega Jezusa smo vsi! To vam pripoveduje Jeronim Stópistran, ki je samega hudiča ugnal v cerkvi, na Koroški Beli, gori na Gorenjskem! Zatorej delajte pokoro, pokoro!«

Jerom Stópistran je izvlekel bič nekje iz svoje obleke in tepel se je z njim po svojem telesu, da je kar tleskalo in da se je od prahu vse kadilo. Naposled je tudi omagal in vsi trije so ležali brez moči na tratini. Tu in tam je zaječal kdo: »Milostivi naš Jezus!« ali pa: »Sveti Duh, pridi k nam!« ali: »Molite, molite, sodni dan je prišel!«

Bralec je že uganil, da je tu nastopil oddelek tako imenovanih »skakalcev« ali »tresalcev«, ki so tedaj s svojimi nauki pomnoževali zmešnjavo na zmešnjavo, vladajočo na verskem polju. Vsa

družina Dobničanova se je zbrala okrog tujcev in opazovala strme, kako so častili Boga.

»Kaj pa hočejo?« vprašal je hlapec Miha.

»E, kaj,« odgovoril je Peter, »novo vero prodajajo, pa bo slaba, ker so babnice vmes!«

»Te še maše ne bodo brati mogle,« pristavil je Miha. »Pojdiva! Pri Omejcu na Lajšah bomo danes podrli hlev, ker je Tonetu z Brda brata ubil. Naprosil je nekaj znancev, da mu pomagajo, ker drugače pravice dobiti ne more. Udarimo tja!«

Hlapca sta takoj odšla. Drugačnega mnjenja pa je bila hišna gospodinja, stara ženica. Že spočetka je točila solze in ihtela: »To bo prava pobožnost! To so sveti ljudje! Oj, da bi le pri nas prenočiti hoteli!«

»Mati, taki ljudje se res ne smejo odganjati,« oglasil se je tudi Luka z Volče. Za grmom je tičal in čakal, da je odjezdil visoški pisar. Potem pa je takoj zopet prilezel k hiši in za trdno sklenil, da mora dobiti svoj dar. »Če bi jaz kaj imel,« nadaljeval je berač, »skuhal bi jim večerjo in še mesa bi jim priložil, da bi bili vsi siti. Bogo vseč bi to bilo, naj reče kdo, kar hoče!«

»Dobro je, da smo zjutraj jarca zaklali,« odgovorila je hišna gospodinja, »jima ima človek vsaj kaj dati!«

»Malo slame nam dajte, drugega nočemo, da ležemo nanjo!« S temi besedami se je dvignil Jerom Stópistran s trate in s sumnjo je opazoval Luko, berača. Očividno ni vedel, kam bi posadil tega moža, in meril ga je od nog do glave, prav kakor bi slutil v njem tekmeča, ki mu je morda s svojo »svetostjo« že prevzel prebivalce te hiše.

»Zdaj te poznam, Jeromen si in nihče drug,« vzklikne Luka. »Lej ga, ali me ne poznaš? Mari nisem bil v cerkvi na Koroški Beli, ko si ti službo božjo opravljal? Mari ga nisem videl tam, hudiča

v kozlovski koži, ki je bil črn kot oglje in je gledal kot osa? Mari nisem delal križ za križem, ko si ga podil iz cerkve, da je zbežal pred tabo na Storžič ali pa še celo na Grintovec? Oj, ljudje božji, to je svet in pravičen mož, in veselite se z mano, da ga imate pod streho!«

Ko mu Jerom ni ničesar odgovoril, obrne se Luka k njegovi drugi družbi.

»Sveta Marija!« zakliče, »tu je tudi mati Medudka! Ali še živiš? Ali si že dozidala cerkev na Sveti gori pri Planini? Oj, služabnica božja, srečne so oči, da te še gledajo!«

In skrivnostno se obrne k hišni gospodinji ter ji pravi polglasno: »Maruša Medudka je, tista, ki zida cerkev na Sveti gori pri Planini. Vsak dan je zamaknjena, da gleda obličje našega preljubega Jezusa. Boga hvalite, da hoče v hišo!«

»Le v hišo, da smo na gorkem in na suhem!« pozval je v tistem hipu oče Primož navzočo družbo.

Ni si dala prigovarjati. –

Najprvi je silil v hišo Luka z Volče. Ko so drugi vstopili, opazili so ga že na klopi pri peči, po kateri je bil razložil svoje stvari. Dolgi Jerom pa je kar sredi hiše odložil svoj koš, iz njega izvlekel umazano prtenino in jo razgrnil po tleh. Mati Maruša je takoj padla na kolena, dvignila roki proti nebu in zamolila: »Bog, ne pozabi te hiše!« Nato pa je kakor snop padla po rjuhi in se v hipu zamaknila. Da je laže ležala, potisnila ji je mlajša »svetnica« nekaj cap pod glavo.

»Bo že zaspala?« vprašala je hišna mati skrbno. »Naj vendar počaka, pripravila vam bom malo večerje!«

Jerom je odgovoril: »Tako leži na golih tleh vsako noč!«

»A večerjala bo vendar?« vprašala je gospodinja znova.

»Ne vem, sedaj premišljuje, in buditi je ne smem! Pa le skuhamte!«

Na ta odgovor Stópistranov je odhitela mati Dobničanka v vežo. Kmalu se je začulo spred peči cvrčanje in vrenje, kar je kazalo, da se pripravlja dobra večerja.

Ravno v tistem času – vtem se je bilo stemnilo – slonel je ob stari hruški za Dobničanovo hišo človek, zavit v dolgo črno obleko. Na prvi pogled si spoznal v njem novoverskega predikanta, ki je tiste dni v pogorju razširjal nove nauke. Bil je to Jurij Knafelj, mož v cvetoči mladosti. Kakor kip je stal pri deblu in oči je upiral v nočno temo. Pričakoval je nekoga, ali dolgo časa brez uspeha. Končno se je pri hiši iz sence izvila ženska oseba, ozrla se plaho na vse strani, potem pa prihitela na mesto, kjer je stal predikant.

»Pozdravljam te v imenu Jezusovem,« odgovoril jo je tá tiho. »Dolgo sem te čakal, Franica!«

»Nisem utegnila prej priti!« odgovorila je domača hči. »Vse polno jih je v hiši, in morala sem kuhati večerjo!«

»Ali ste vsi stanovitni, kar vas je spoznavalcev svetega evangelija?« vprašal je nato predikant. »Kaj se je zgodilo, kar me ni bilo tu od zadnjega časa?«

»Stara Véharica je bolna in prav težko umira. Hrepeni, da bi ji vi odprli vir prave vere, gospod Jurij!«

»Takoj jutri zjutraj pridem k nji! Zdi se mi, da jokaš!«

In res so se dekletu utrinjale debele solze po obrazu in ihtela je.

»Kaj ti je? Spoznavalci svetega evangelija nimajo skrivnosti pred sabo!«

»Gospod Jurij, gospod Jurij, omožiti se moram!«

Skoraj glasno je jokala pri teh besedah.

»Ali te silijo doma? Koga naj vzameš?«

»Pisarja iz Visokega! Tega papista, nikdar ne! O moj bog, moj bog!«

»Govoril sem s svojim očetom in menil je, naj si vzamem v zakon deklico iz teh pokrajin; da bo služilo to v vzpodbudo vsej občini svetega evangelija, tebe vzamem!«

Iz srca ji je zahitela kri v obraz, da je cvetela kakor roža. Sklonila se je k tlom in v sreči svoji ni vedela drugega odgovoriti nego: »Gospod Jurij, gospod Jurij!«

Predikant jo je vzdignil z zemlje in spregovoril mrzlo: »Pred svetim evangelijem smo vsi enaki! Sedaj pa pojdiva v hišo, morda je tam kaka duša, v katero bi plodonosno zasejal zrno svetega evangelija!«

Prišedši v hišo, sede predikant na klop, kjer je v steni gorela trska. Odpre sveto knjigo in v polmraku prične čitati iz nje, ne meneč se za družbo. A tudi ta se ni brigala zanj.

Govorica je bila potihnila po sobi: vse je težko pričakovalo večerje, in še celó mati Medudka je zastokala včasih na trdem svojem ležišču.

Kmalu je postavila hišna mati na mizo veliko skledo, v kateri so se kadili veliki kosi kuhanega mesa. Prvi je prilezel Luka od peči in takoj je razkoračen sedel na glavnem prostoru, prav kakor bi se bilo vse skuhalo zanj.

Tudi Jerom Stópistran je kaj ročno primahal ter hotel jesti.

Tedaj se je pričela prekladati po tlaku mati Medudka; iz zamaknjenja jo je prebudil duh mesa. Dvignila se je z ležišča in pričela moliti dolgo molitev; vstala je, ni pogledala ne enega ne drugega in prišla k mizi, prav kakor vsi drugi.

»Saj bo vendar večerjala,« dejal je Jeromen hišni gospodinji, »to mora biti bogoljubna hiša, da jo mati Maruša tako počasti.«

In materi Dobničanki se je dobro zdelo, in čutila je res veliko čast, ki je doletela njeno hišo!

Pri vratih je sédel Jurij Knafelj s suhim svojim telesom. »Pri-sedite, gospod Jurij, in zajemite tudi!« ogovorila ga je hišna go-spodinja. Šele potem je sédel k mizi, ali zdajci je razprostrl knjigo pred sabo in pričel je, ne meneč se za govorico navzočih ljudi, z oduševljenim glasom čitati poglavje svetega pisma. In ni se prej dotaknil jedi, dokler ni do konca prečital vsega in še potem je vestno molil ter klical »Gospoda«, da bi blagoslovil vse, kar bodo snedli služabniki Njegovi ta večer.

»Ta vera ni prava,« spregovoril je berač Luka, »predolge mo-litve ima. Kratka molitev, ta je dobra! Kako si molil ti, Stópistran. Dejal si: ›Kristus, pokončaj ga!‹ in mehak je bil vrag, in kakor bur-ja je odpihal iz cerkve!«

»Tudi meni se ne zdi ta vera prava,« odgovori Jerom, »splete-ničijo vse skupaj, na koncu pa nobeden ničesar ne ve! Vera mora prihajati iz ljudstva samega, kakor je prišel premilostljivi naš Je-zus iz srede ljudstva!«

»Kaj boš ti govoril,« prestrigla mu je Medudka besedo ter z žlico lovila velik zalógaj mesa po skledi. »Meni se prikazuje na Jezus, ti si pa Jud, in škoda je, da nisi utonil v Rdečem morju! Ve-liko je poklicanih, a le malo nas je izvoljenih! Ti preveč govoriš in premalo moliš, Jerom!«

»Molčal bom, mati Medudka, molčal,« zatrjeval je Jerom.

Obrnil se je proti mlajši »svetnici«, sedeči mu ob strani, in si-knil: »Da smo danes v kaki hosti, premler bi ji že kosti, da bi ne videla Jezusa, ampak golega hudiča!«

»Mulier taceat in ecclesia!« To in ničesar drugega ni sprego-voril predikant in kos ovsenjaka je prelomil in si drobil od njega

ubogo večerjo. »To se pravi: ženska mólči v cerkvi, za to niste poklicane!«

»Mati Maruša, ta pravi, da morate jezik držati za zobmi in da se vam Kristus ne prikazuje!« zasmejal se je berač Luka.

»Kaj, da bi govoriti ne smela!« – in zdajci se je našopirila kakor jarčica, če se ruje s svojo sorodnico, in vstala je, suho roko je v pest stisnila in proti predikantu jo je dvignila – »in sam Kristus se mi prikazuje in mi ukazuje: govôri in oznanjaj pokoro!«

Govorila bi bila in se pênila, da se niso tedaj vrata odprla. V sobo pa je stopil mož, precej trebušast, z dobrovoljnim obrazom. Za njim je vstopila tenka, suha prikazen z mogočno napolnjeno vrečo ob plečih.

»Hej, oče Mrcina je tu!« zavpil je rejeni mož. »Jaka, pojdi na klop pri peči! In ravno večerja je tu! Božja porodnica me je sama semkaj privedla! Aló, stisnite se malo, da se dobi prostorček za mé! Tudi žlico sem, da bom jedel, ker sem lačen. Benedicite!«

In Matija Mrcina, tedaj slabo plačani župnik v starodavnem Kranju, udaril je s pestjo po mizi, da je na nji vse zaškripalo.

»Jaka, prisedi še ti!«

In od peči se je odvila suha prikazen kranjskega cerkovnika, ki je naglo potem pri skledi tekmoval s svojim župnikom.

»Oče Primož,« govoril je ta, »to se vam čudno zdi, da sem sam prilomastil v hišo kakor volk v ovčjo stajo ponoči po polnoči. Vendar tukaj sem z dovoljenjem cerkvene vaše oblasti, ki ima v teh prekletih časih še nekaj moči. V Kranju pa se šaliijo iz nas, ti peklenski luterani, da niti spati ne moremo mirni!«

»Zato jih bo Bog na sodni dan zavrzel, he, he!« oglasil se je šibki cerkovnik.

»Zid pri cerkvi se nam je podrl, in vem, da so ga ti reformatorji spodrinili! Matija Mrcina pa zidaj potem, če ima kje kaj vzeti!

Oče Primož, sedaj pobiram, in nekaj boste dali, za to vam pa nekaj vaših grehov s seboj vzamem!«

»Dal bom – duhovni oče, dal bom!« hitel je oče Primož.

»Pohvalim vas potem v Loki na gradu,« pravi Mrcina, »kjer beseda župnika Mrcine velja več kakor pri kranjskih faranih!«

Tu je treščil oče Mrcina z roko ob mizo, da je zopet vse zašklepetalo. Ugledal je predikanta.

»Kaj, magister Jurij, ali si ti tudi tukaj in seješ ljuljko med pšenico? Vidiš, kako si nespameten, tu stradaš, tu begaš okrog v noči in biričev se bojiš! Pa bi lahko v Kranju na gorkem za pečjo tičal, vidiš, kako si nespameten! In vendar vsi Kristusa molimo!«

»Ti ga moliš z mesom, ne z duhom, ti ga moliš s trebuhom, toda ne z dušo!« odgovoril je predikant temno.

»Predobre volje sem danes, da bi se prepiral s teboj. Pojdi Belcebubu v trebuh, ti griža črna!«

Kranjski župnik je jedel nato z veliko slastjo, prav kakor bi predikanta ne bilo navzočega. V hiši pa se je bila nabrala tačas vsa Dobničanova družina ter se gostila pri drugi mizi z ovsenim sokom, ko so se gostje pri tej mizi mastili z mesom, čeprav podnevi ničesar delali niso!

Pri tej priložnosti je Jerom Stópistran skrivoma in tihotapsko smuknil iz sobe. Ko je stopil v vežo, objela ga je tema.

Samo od ognjišča se je malo svetilo in tam pri edinem oknu se je kazalo nočno nebo, prožeče se nad tiho krájino. V tem oknu na šibkem drogu je čepela hišna kúretina, tiščeč glavice med peruti in sanjajoč o pšenici, katero je zobala za dne.

K tej speči družbici se je pritihotapil Jerom in mlademu petelinu je pogladil z roko po perju. Zaspano je révsče izvleklo trudno glavico izmed pernate gorkote in zagazilo z njo med svetnikove prste. Ti pa so znali posel svoj preizvrstno, in kakor bi trenil, je bil

zasukan vrat, da je krilatega pevca zdajci zapustilo drago življenje in da se je težko truplo zavalilo Jeromu v drugo roko.

Takrat je prihitel nekdo mimo hiše, pred vežo je zakričal: »Loški so tu!« In pred oknom je zopet obstal in znova zakričal: »Bežite, loški gredó s sulicami in vas iščejo!«

Jerom je prestrašen skočil na prag in vrgel mrtvega petelina v koprive, ki so rasle okrog ogla. Iz hiše sta takoj prihrumeli mati Medudka in nje tovarišica. Ta je bila tudi Jeromov koš oprtala. Najbrž je bil to njih zaklad, kjer so bile spravljene vse svetinje nove vere. Tudi v nevarnosti niso pozabili tega svojega zaklada, a Jerom je bil vendar toliko nepriljuden, da ni odvil bremena ženski. Z veliko spretnostjo se je izmuznil pri vežnih vratih na plano in potem po melini navzgor, kjer se je kmalu vsa družba poskrila po grmovju. Tudi predikant je stopil iz hiše, ali le počasi je korakal in niti ozrl se ni, ko je polagoma odšel v gozd za hišo.

Samo župnik Mrcina je ponosno obtičal za mizo, zajemal iz sklede in govoril: »Zdaj vidite, zverine, kje je prava vera! Moja vera je prava!« – in tu je udaril z roko po mizi, da se je vse potreslo. »Da, moja vera, ki je taka, da lahko v hiši ostanem, če pride gosposka.«

Zunaj je nekdo na okno potrkal. Čulo se je tudi, kako so s kopjišči suličnimi tolkli ob vrata.

»Ali se kaj krivovercev skriva pri vas?« vprašal je hripav glas. »Koga imate notri? Ali imate kaj pijače?«

»Ta veliko vprašuje!« zakrohotal se je župnik za mizo. »Kdo bo tukaj? Jaz sem, oče Mrcina iz Kranja, in pri Dobničanu sem v gosteh!«

»Oj, jej! Oj, jej!« začul se je glas enega biričev na poti, »oče Mrcina je notri. Le hitro dalje, tu vem, da ni kapljice ostalo, in snedel je gotovo tudi vse! Hajdimo, da pridemo do Tičnika!«

Kmalu so se začuli koraki odhajajoče straže in oče Mrcina se je zibal od smeha za mizo. »Naj stradajo ti hudiči! Kakor jih sovražim, te krivoverce, vendar bi ne hotel, da bi jih mrcvarili. Prasice loške! Pojdite, tako daleč, da vas nikdar več ne vidim, brižinskega škofa presiti hlapci!«

Iz zopet je z roko ob mizo usekal, da se je vsa pretresla.

»Vi mi pa posteljo pripravite,« obrnil se je nato k hišni gospodinji, »tu sredi hiše nanosite slame! Dobro sem se najedel, dobro hočem tudi spati. Deo gratias!«

Zunaj pred hišo pa je tisti čas Jerom Stópistran prebrskaval koprive za petelinom. Brskal in brskal je, da so ga pekli vsi prstje. A ničesar ni mogel dobiti in končno je med tihim preklinjanjem zopet odrinil po grmičastem bregu. Izza hruške ga je opazoval naš znanec Luka z Volče in pritiskal je roke k trebuhu, da bi ne izbruhnil v glasen smeh. Udušenega petelina je bil spravil v svojo malho in sedaj, ko je Stópistran odhajal, govoril je za njim: »Ali misliš, da mi spimo, čeravno nismo preganjali hudičev po Koroški Beli! Ha, ha!«

»Z žalostnim srcem jemljem jaz, Jošt Tolmajnar, pero v svojo roko in zapisujem, da me je Bog udaril s Svojo močjo. In zdaj sem v stiskah in veliko trpim, ker je tako ugajalo zapovedniku mojemu, blagorojenemu gospodu, gospodu Janezu Krištofu Herbertu s Hohenburga. Kdor služi, ne delaj ničesar brez vednosti svojega gospoda. Po vsi pravici se je razsrdil zapovednik moj, ko sem se vendar hotel oženiti brez njegove vednosti, brez privoljenja njegovega. Hlapec tvoj ti bo pokoren, gospod, in z vdanostjo bo prenašal zaslužen kazni.

Drugo je, kar mi dela še večje bolečine v teh stiske polnih dneh! Kaj naj počnem z visokorojeno to žensko? Nisem učen, ne, kako je besedo zasukati, da ji bo prijetno zvenela na uho, ne, kako je pred njo klobuk sneti z glave, in tudi ne, kako naj se prikloni telo, da ji bo všeč. Mislil sem, da je pobožno moje življenje. Pa tudi vidim, da sem velik grešnik. Drugače bi ne prihajala taka pokora name. Jezus zveličani, smiluj se služabnika Svojega Jošta Tolmajnarja! Iz globočine svojega srca vpijem k Tebi tako! Amen.«

Ko je Jošt Tolmajnar tisto popoldne prijezdil do Visokega, začudil se ni malo, opazivši pred dvorcem tolpo orožnikov. Konji so

se pasli po zelenem travniku in teptali travo, jezdeci pa so ležali tik pota na hrbtu ter zrlili v jasno nebo. Načelnik njih je tičal še v sedlu in skokoma pridiral naproti pisarju, ko je ta komaj prekorčil ozki most. Z veliko plašljivostjo je spoznal Jošt v njem svojega gospoda, loškega oskrbnika Janeza Hohenburga. Hotel je zlesti s konja, ali óni mu je z roko namignil, da ostane, kjer je.

»Zaboga, kje tičiš, amice?« spregovoril je oskrbnik. »Ali meniš, da čas kradem in da se mi ljubi čakati, dokler ne priležeš od kod kakor polž!«

Pisarček se je tistega resnega odgovora zelo prestrašil, gnetel je klobuček v roki, in to tako nerodno, da se je prelomilo belo pero, ki mu je služilo v največji lišp.

»In Visoko ti lahko odnesó! Če kmetje še kradejo, kakor so nekdanj, nimaš ga zrna v žitnici!«

»Milost Vaša« – in Jošt Tolmajnar v svojem strahu ni vedel drugega odgovoriti – »ženil sem se in zato sem moral od doma!«

Oskrbnik je zategnil uzdo, da se je konj vzel pod njim. »Ha, ha!« spregovoril je nato z naglasom, ki je pisarju pretresel srce in drob, »ha, v teh časih, ko nam hudič jemlje sveto našo vero, utegneš laziti za ženskami! Tepec, glej, da véruješ v pravega Boga in da te pri desetini preveč ne osleparijo! Toda o tem kak drug dan! Sedaj jezdi z menoj, da ti povem, kar ti imam povedati!«

Pisar Tolmajnar je prijezdil k svojemu ostremu gospodarju in ob njegovi strani je jezdil po belem potu proti belemu dvoru. Ves je bil oblit s potom, od nog do glave je tičal v znoju in pred pogledom mu je vse mrgolelo, da so se mešala drevesa in poslopja z oblaki večnega nebá.

»Torej poslušaj!« pričel je Janez s Hohenburga, »odgovoren si mi za vse, in če se kaj pogrésiš, čutil boš težo moje jeze. Bolje bi bilo zate, da se tedaj podre najvišji stolp loškega grada nate!«

Jošt Tolmajnar se je ponižno priklanjal in z roko si je brisal debele srage, ki so se mu nabirale po čelu. »Vse storim, kar zapoveste, gospod milostivi!« vzdihnil je v veliki svoji stiski.

»To tudi pričakujem!« odgovoril je oni osorno, »saj me poznaš! Sedaj poslušaj! Premilostivi naš škof in vladar, katerega nam Bog ohrani še dolgo vrsto let« – tu je snel Janez s Hohenburga klobuk z glave – »spomnil se je mene, najnevrednejšega hlapca svojega, in poslal mi je nekaj pod streho Loškega grada, kar mi ni delalo posebne radosti.

Ženska je to, visokega stanu, in priporočam ti, da govoriš o nji z največjo spoštljivostjo, čeprav je krivoverka.«

»Luteranka!« zaječal je Jošt.

»No, kaj je to?« odgovoril je óni. »Če je drago sorodnici prevzvišenega škofa in vladarja našega, da želi imeti novo vero, to je vse kaj drugega, kakor če bi, na primer, hotel ti biti luteranski predikant. To moraš menda vendar razumeti? Kaj?«

»Razumem, gospod milostivi, popolnoma razumem!«

»No, prav! Sedaj je tukaj, in sedaj moramo gledati, da izpolnimo svoje dolžnosti! Ukazi so taki, da ostane tu na Visokem. Ti pa pazi, da je ne iztakne kakšen predikant, in da pojde vsako nedeljo v cerkev! Poleg tega prav tako nikdar ne pozabi, da je sorodnica škofa tvojega in da ji imaš izkazovati največje spoštovanje!«

»Največje spoštovanje!« govoril je pisar vzdihujé za njim.

»Če te kdo vpraša, kako ji je ime, reci, da je to grofica Suzana in da drugega ničesar ne veš! Ali si vse razumel?«

»Sem, gospod milostivi!«

»Moja pa bo skrb, da iz Loke dobiš vse potrebno. Zbogom, amice!«

Že prej je bil z roko mignil jezdecem, da so posedli na konje.

Sedaj ga je obkrožila vsa tolpa in z njo je oddirjal po poti proti Loki. Jošt Tolmajnar pa je ostal na mestu, prava živa podoba bede in zapuščenosti!

V nekaki nezavesti je prihajal grajski pisar tisti večer pred vi-soške hleve.

V dvorcu so gorele že luči po vseh zgornjih prostorih in v vsem poslopju je vladala živahnost, prav kakor v časih, ko je škof prišel na jesenski lov ter s svojim obilnim spremstvom tu nočeval. Oddal je hlapcu konja in molče odšel proti veži.

Na stopnicah sta sedela oborožena grajska hlapca in eden je ravno spregovoril: »To bo dolgotrajno stražiti to žensko! Da bi le kaj pijače bilo!«

»Saj ga poznaš, tega pasjega oskrbnika,« odgovoril je drugi, »vse bi rad sam pognal in požrl. Na Laško se bom vpisal, tam bo kaka vojska in tam se dobro živi!«

Jošt Tolmajnar je vstopil v vežo. Na velikem in prostornem ognjišču je gorel ogenj v mogočnih plamenih ter švigal okrog trebušnega kotla, ki je na težki verigi visel od stropa. Mina, kuharica iz Loškega grada, vrtela je s potnim obrazom pišče, da se je pravilno peklo nad žerjavico, in deklam je ukazovala, da so prestavljale lonce, prinašale vode in drva cepile. Ugledavši našega pisarja, je Mina takoj oblastno zavpila nanj: »Pod to streho pa res ni nič! Ni jajc, ni masti in še moke ni! Mojbog, kaj bi počeli, če bi prišla Njegova presvetlost, premilostivi škof, in bi hotel tu nočiti in jesti! V zemljo bi se morali pogrezniti, če bi ne hoteli mu skuhati samega fižola, kakor ga kuhate svojim svinjam! Nisem vedela, da tako slabo gospodarite, gospod Jošt! Da nismo zasačili pod streho grahaste koklje, ki jo sedaj tu vrtim na ražnju, ne vem, kaj bi jedla premilostiva grofica Suzana!«

»Kdo je vedel, da pridete!« odgovoril je Jošt zamolklo. »Vitez Hohenburg mi ni pisal ne sporočil. Kje naj vzamem mesa in kje drugih potrebščin? Na Visokem je revščina, mati Mina! Tudi mi je vitez Hohenburg, predobri naš gospod, pravil, da ste vse suhó pripeljali.«

»Kaj,« – in mati Mina je tu za naše čase precej robato zaklela – »kaj vi mislite, da nam v Loki na gradu vsega ostaja? Kmetom recite, pa vam navlečejo skupaj, mi pa moramo vse kupovati in drago plačevati! Glej, da lonca ne prevezneš, burkla poljanska!« Te zadnje besede so veljale dekli, ki se je pri ognjišču nerodno sukala. »Že vem, da bom pa le jaz morala vse prebiti zavoljo te luteranske grofice!«

Še bi se bila jezila kuharica Mina, ali prav takrat je prihitela po stopnicah s prvega nadstropja navzdol mlada gosposka ženska. Bila je to, tako je mislil Jošt Tolmajnar, nekaka hišna pri grofici Suzani. V tistem času pa se je zelo ošabno nosila in silno osorno je vprašala: »Ali boste že vendar kaj scmarile?«

»Kaj hočemo pripraviti, kadar nimamo ničesar v roke vzeti!« odgovorila je kuharica Mina ravno tako osorno.

»Tiho!« In tu je debelo kuharico tako ostro pogledala, da se je tej takoj vsaka beseda zaprla. Potem pa je ugledala Jošta Tolmajnarja.

»Kdo ste vi?«

Ubogemu pisarju je šinila kri čez belo lice, ko je čutil pogled mladega dekleta.

»Jošt Tolmajnar, grajski pisar tu na Visokem!« odgovoril je ponižno.

»Grofica Suzana je že povpraševala po vas, ali nikjer vas ni bilo!«

»Gospod vitez Hohenburg je imel z mano opraviti, in Mati božja ve, da bi drugače bil že prej doma!«

»Gospod vitez Hohenburg!« zasmejala se je pikro hišna. »Pognali bi ga bili, da bi bil tekel tja do Rima! Matere božje mi pa ne častite, ker grofica Suzana tega noče! Mi smo spoznavalci svetega evangelija! Sedaj pa stopajte za mano, mladi vi krivoverec. Ha!«

Sfrfotala je po stopnicah navzgor. Jošt Tolmajnar je korakal za njo in hipoma ga je navdala čudna srčnost. Čutil je, da ima s samimi luteranci opraviti, in vedel je, da ne bo pustil, da bi ga zaničevale te tujke in spoznavalke krivega preroka!

Stopila sta v tisto sobo, ki je bila pripravljena za prevzvišenega škofa samega, če je hotel nočévati na Visokem. Ali danes pa so bile ta krasni prostor zasedle te ženske, in postelja, ki je služila do sedaj blagoslovljenemu nasledniku apostolov, imela je danes objeti grešno telo mlade luteranke! Pisarju je hotela zastati kri v srcu. Ozrl se je po stenah, kjer je viselo nekaj v železje zavitih podob brižinskih škofov, in videlo se mu je, kakor bi ga ironično opazovali ti stari obrazi izmed starih, okajenih okvirov. Z globokim poklonom je obtičal pri vratih. Mlada njegova spremljevalka pa je veselo vzkliknila: »Tu je naš strah, Suzana! Glej ga, sovražnika svetega evangelija! Ta nama ima z oboroženo roko zapirati pot do nebes! Ha, ha!«

Jošt Tolmajnar je dvignil roko. Tam v visokem stolu je sedela bogato napravljena ženska. Kaj tako krasnega naš pisar do tistega dne še ni bil ugledal. Okrog rožnatega obraza so se ji usipali na ramo rumeni nemški lasje v toliki obilici, da se je bilo čuditi, kjer nje glavica ni opešala pod tem lepim bremenom! Obleka se ji je tesno oprijemala telesa, tako da so se povsod kazale bohotne oblike njegove. Grofica Suzana je imela tedaj komaj dvajset let in

je cvetela v pomladi lepote svoje! Tistikrat pa je bila razjarjena in z belo roko je včasih udarila po mizi pred sabo.

Pisarja niti pogledala ni. »Lepa ječa bo to, Agata,« spregovorila je rezko, »in jaz samo ne razumem, kako je grof Herbert pustil, da so me služabniki babilonskega mašnika semkaj privedli! Toda močno se motijo, meneči, da nas bodo s takimi silami odtrgali od svetega evangelija!«

»Nikdar ne!« pritrdila je óna žarovito.

Postavila se je tik pisarja ter dejala: »Nikdar ne, mi ostanemo spoznavalci svetega evangelija, pa čeprav se Njega presvetlost v Freisingenu radi tega razpoči!«

»Krivoverci so od nekdaj z veliko trdovratnostjo zagovarjali krive svoje nauke,« odgovoril je Jošt Tolmajnar tiho, ali odločno. In še dodal: »Krivoverec se predružači šele tedaj, ko ga satan trga s svojo pestjo!«

»Kdo je krivoverec?« vprašala je grofica Suzana razburjeno in se dvignila s stola.

Pisar se je globoko priklonil: »Z vso spoštljivostjo, katera mi je naložena v dolžnost, trdim, da je vsakdo krivoverec, ki lazi za tistim menihom, odpadnikom od prave, svete vere!«

»Ti lažeš, hlapec umazani!« odgovorila je grofica ježno. »Vi vsi ste krivoverci, ko vendar molite les in kamen, kar je vse mrtvó! Da veš, prase babilonsko!«

Jošt se je zopet globoko priklonil. »Kakor ukazujete, milost Vaša, ali vendar ni tako. Da mi je smeti z vami govoriti, kakor mi ni, spregovoril bi pa drugače!«

»Kako bi govorili potem?« vprašala je Agata.

»Potem bi vas privezal tam spodaj k orehu na dvorišču in dvema hlapcema bi ukazal, da bi vas tepla do krvi, dokler bi na

kolenih ne klicali na pomoč božje naše Porodnice, ki kraljuje nad nami v nebesih! Tako bi delal jaz tedaj!«

»Čemu se prepiramo z njimi?« rekla je grofica Suzana. »Mi se ne bojimo niti njega niti njegovih hlapcev! Čula sem, da oznanjuje v tem pogorju častitljivi magister Jurij svete evangelije. Glej, da mi ga privedeš tu sem, ker nočem ostati brez tolažbe svoje vere!«

»Z vso spoštljivostjo do vas,« spregovoril je pisar in se zopet globoko poklonil, »omenjam, da se resnično klati ta predikant po hribih tod okoli. Pa če ga zalezem, bodisi na Visokem ali v zelenem gozdu, izročim ga svojim hlapcem, da ga vlečejo v Loko. In če se zlepa ne vda, tedaj bije zadnja ura grešnemu njegovemu življenju, kakor gotovo nam je sveta Devica porodila Odrešenika svetá!«

»Ali jaz hočem, da pride predikant Jurij semkaj!« In grofici Suzani so se kar iskre utrinjale iz oči.

»Kakor ukazujete, milost Vaša, ali jaz ga vržem v železje, ker mi je tako zapovedano. Tudi mi je vitez Hohenburg govoril drugače!«

»Kaj ti je govoril ta Hohenburg?«

»Da imate vsako nedeljo in praznik obiskavati službo božjo, da se imate tam spodobno vesti in da ne boste v pohujšanje srenji, katero itak na vseh straneh zapeljujejo odpadniki!«

»V cerkev k papistom?!« odgovorila je zaničljivo Suzana. »Če me hlapci s silo vlečejo tja, drugače ne, ljubi prijatelj moj!«

»Gospod s Hohenburga je tako zapovedal. In če bo treba hlapcev, imamo jih tudi!«

»Oj, ta kača!« jezila se je Agata. Grofica je pa vstala in se postavila tik Jošta Tolmajnarja. Pomirila se je in na pisarjev blede obraz je uprla oko. Kakor zabodena riba je zatrepetel Jošt in mraz mu je obvezal vse telo. Ko se je ozrl proti nji, srečal se je z nje bleščečim pogledom. Bilo mu je, kakor da se razprostira pred njim

neskončna livada, kjer je cvetela vijolica pri vijolici. In zdelo se mu je tudi, kakor bi ga objemala vonjava bohotne Jutrove dežele. Ubogi Tolmajnar, kako hitro te bo zapustila vsa razsodnost! Takim očem nasproti je nemogoče vsako bojevanje! In to je gotovo opazila tudi grofica Suzana.

»Revež!« rekla je mehko. »Kolika škoda, da tičiš tako globoko v zmotah in da preganjaš kakor Savel nekdanji spoznavalce prave vere. Poglej, Agata, poglej!«

Pristopila je tudi Agata.

»Poglej,« govorila je óna dalje, »ta nesrečnež nas mori in davi, ali vendar nosi na čelu znamenje svetega evangelija! Tukaj na čelu je poteza, o kateri nam je pravil gospod Melanchthon, da diči tudi čelo našemu zapovedniku v Wittenbergu!«

»Znamenje svetega evangelija!« vzdiknila je Agata, »res, tu se mu žari na čelu. Bog si ga je izbral in gotovo bo še mučenik za resnice evangelija božjega!«

»Da! Evo znamenja, ki ga nosijo samo izvoljenci!«

In grofica Suzana je voljne svoje prste pisarju položila na čelo in počasi in mehko potegnila po progi, o kateri do tedaj ubogi naš pisar še ničesar ni vedel. Zapuščale so nesrečneža zadnje moči! V meglo se mu je vse zavilo, in pomešali so se temni obrazi na steni z zlatimi lasmi, ki so obkrožali dekletov obraz. Iz te megle pa sta mu svetile dve zvezdi, bleščeči in žareči, goreči dekletovi oči! Že ga je pograbilo valovje življenja ter ga zasukalo v peneči svoj vrtinec, iz katerega ni rešitve!

»In sedaj pojdite v imenu Jezusovem,« spregovorila je grofica sladko, »in nikar ne pozabite, da nosite pečat izvoljencev!«

Jošt Tolmajnar se je z veliko nerodnostjo priklonil in odtaval iz sobe. Zunaj na hodniku je obstal, a za njim je prišla tudi megla, katera ga je že v sobi objemala. Storil si je znamenje svetega križa,

toda megla se ni hotela razpršiti in še vedno je čutil na čelu, kakor bi ga žgalo razbeljeno železo, tam, kamor mu je bila položila grofica Suzana bele svoje prste. Lezel je po stopnicah navzdol, ali megla se je vlekla z njim. V nji se mu je za trenutke pokazala podoba Franice iz Dobja, vendar takoj se je zopet pričela izgubljati in končno se je popolnoma raztopila. Namesto nje pa je stopil na površje ostro obrisan obraz nemške grofice in nje oči so mu pošiljale najslajše pozdrave. Da bi se odtegnil tej zapeljivi skušnjavi, planil je kakor besen iz veže mimo ognjišča, kjer je še vedno zapovedovala mati Mina. Na zelenem travniku pa se je vrgel v hladno travo in ječe si tiščal razbeljeno glavo v mehko zemljo.

A tam v dvorcu pa je tedaj tekala drobna Agata po sobi in od smeha je tleskala z rokami, klicaje: »Tepec! Tepec!«

»In grofica Suzana je pristavila: »Ta naju bo kratkočasil v tej pustinji! Če bi se ne bojevala za svete evangelije, takoj bi vse storila, kar zahteva Njega škofovsko visokost. Niti en dan bi ne ostala tukaj! Toda za svete evangelije rada trpim!«

»Ali si videla, Suzana, kako je zvijal gorjanski obraz, ko si mu s prstom pometala po čelu? Oj, ta tepec! Ta tepec!«

Obe sta se smejali; a Jošt Tolmajnar je še vedno vzdihoval v rosnih travi in brez uspeha poskušal umiriti razdivjane valove trepečega svojega srca.

IV

»Jošt Tolmajnar, grajski pisar, pišem. Ta tuja ženska mi je zmedla srce, da v velikih bolečinah omahujem. Kličem h Gospodu, da bi se usmilil hlapca Svojega. Pa Gospod ne sliši mene in tudi ne vidi srca mojega.

Nje beseda se je prijela duše moje, in noč in dan ne mislim na drugo, le nje podoba mi je v spominu! Nimam tolažbe niti v molitvi, in brez pomoči me pušča našega Odrešenika sveta Mati. Agata, čemu si prišla v ta kraj! Zavoljo tebe omahuje še celó sveta vera v meni, in že pripravljajo za mé prostor v peklu, kjer mi bo trpeti vse večne čase.

Porodnica božja, reši me obupa, reši me, kar je najhujše, reši me odpadništva!«

V nedeljo pred malim šmarnom tistega leta je loški kaplan Vrbán Wurtzer prav zgodaj vstal. Bilo mu je maševati pri podružnici sv. Volnika, in ker mu dohodki mestne kaplanije niso prinašali toliko, da bi si bil držal svojega konjiča, odpravil se je peš po slabem potu proti Visokemu. Takrat se je bila oglasila prav zgodnja

jesen. Že je rumenelo listje po gozdih in iz grmov so žvižgali kosi na samotno mimoidočega kaplana Vrbana. Urezal si je bil grčevo palico v gošči in nanjo je opiral težko telo, če je moral preskočiti lužico sredi blatnega pota.

Blizu Zminca, na mestu, kjer je gosto olšje raslo na obeh straneh ozkega pota, srečal je gospoda Vrbana človek, ki je tudi sam korakal po stezi proti Loki, tako da je zdajci stal pred Vrbanom, ki je na vse drugo mislil, nego da se bo srečal v tej samoti z Jernejem Knafljem, predikantom iz Kranja! Tá je bil precej močne postave in istotako kakor gospod Vrbani oborožil se je bil z debelo grčavko.

Gledala sta si nekaj časa iz oči v oči, in če bi bili imeli strupeni pogledi moč usmrčenja, bila bi oba v enem in istem trenutku obležala mrtva na mestu!

Potem se je prvi oglasil Vrbani Wurtzer: »Hej, Bartel, a tu laziš, kakor smrdljivi dihur, če krade jajca! Si bil pri sinu, slepar ti?«

»Stopi s poti, služabnik hudičev!« zavpil je predikant. »Mudi se mi!«

»Pojdi v pekel! Obiskal si sina svojega. Ta ti še premalo greha dela po pogorju, zato si moral še ti blizu s svojimi sivimi lasmi!«

»Umakni se, če ne, zapoje ti palica moja po hrbtu in zgodilo se ti bo kakor grešnikom, po našem Odrešeniku iz templja iztiranim! Mrhovina babilonska!«

»Hej, Bartel, ali ti tako hočeš? Si li pozabil, kako sem namahal tvojega sogrešnika Kupljenika, ko sem ga srečal na Železniški cesti? Mati božja, ti mi pa pomagaj!«

Že je zavihtel grčavko, da je zažvižgalo po zraku. In gotovo bi bila zaropotala predikantu na sivo glavo, da ni ta, nevarnost opazivši, spretno vstran skočil, tako da je Vrbani uderci šinil na zemljo in v blato, ki se je razpršilo na vse strani. Ali ravno tako

spretno je zavihtel predikant svojo grčavko in z močjo jo položil kaplanu na koščeno ramo, da je kar od bolečine zajechal.

»Pa boš vendar ležal v blatu, predikant sleparski!« zavpil je tá srdit.

Oba sta sekala nato s palicama proti sebi in odskakovala kakor petelina, boreča se med sabo. Pljuskala sta po luži, da so jima umazane kaplje obškrobile črno obleko čez in čez. Na pomirje nista mislila niti trenutek, in z bojem jima je rasel gnev do skrajne meje.

Končno se je pa vendar posrečilo kaplanu, da je nasprotnika svojega, ki je pričel poprej pešati, treščil z močnim udarcem po glavi.

»Ali si jo vendar izkupil, Bartel iz Kranja?« zaveselil se je gospod Vrban. »Sedaj bova pa malo kosti štela!«

Predikant je brez zavesti obležal na mestu, kaplan Wurtzer pa mu je nekaj časa prav pridno mlatil po hrbtu. Ko je z zadovoljnostjo odšel, ni se predikant več ganil, kakor hlod je ležal v blatu. Dolgo potem, ko je bil zmagovalec papist odšel, prebudil se je Knafelj. Vlekel se je k bližnji vodi, molil psalm in tožil milemu Bogú, kako ga sovražniki preganjajo. Umil si je obraz, počasi vstal in odlezel po stezi, pojoč slavo Bogu in svetemu evangeliju, čeprav ga je vse telo bolelo in koža zelo ščemela.

Tem veselejši je korakal dalje Vrban Wurtzer.

Dobil je marsikak udarec in bolela ga je marsikatera kost, ali na vse je pozabil in srečen zmage svoje je premeril stezo do vznožja svetovolniškega hriba s pravimi pomladanskimi čustvi. Na holmu je bila že zbrana množica, ki je čakala njegove maše.

»Ali je gospôda z Visokega že tukaj?« vprašal je kaplan cerkovnika. In ko mu je tá odgovoril, da še ne, sédel je na zid in dejal: »Pa čakajmo!«

Dolgo ni bilo treba čakati. Prikazala se je kmalu družba z Visokega. Grofica Suzana in njena družica sta sedeli na konjih. Spremljal ju je grajski pisar in nekaj oboroženih hlapcev, noseč na ramah dolge sulice.

Počasi se je pomikala ta tolptica po bregu navzgor. Grofica se je živo razgovarjala s Tolmajnarjem. Živahno je spregovorila: »Le vam na ljubo, gospod pisar, prišla sem v cerkev k papistom!«

»Samo vam na ljubo,« pritrjevala je Agata in pri tem tako ljubko pogledala po pisarju, da je temu zrahljala srce. Dospeli so do njive, kjer se je pozno proso zibalo v polnem latju.

Povprašala je grofica: »Čigava je ta njiva?«

»Tistega, ki pretepa spoznavalce svetega evangelija!« vzkliknila je Agata.

»Ravno tistega!« –

»Izpústi!« viknila je Agata nato hlapcu, ki ji je vodil konja po hribu navzgor. In vzpodbodla je konja ter z divjim skokom planila v proso. Za njo pa je jezdila tudi grofica Suzana, in konjska kopita so méla proso in v tla teptala slamo in latje.

Kaplan Wurtzer pa je sedél na debeli plošči cerkvenega obzidja in smejal se je, da se mu je treslo telo, in z rokami je tleskal po tolstih stegnih.

»Ha, ha! Le mendrajte! Saj ne gre meni za zrno! To je vse pisarjevo na Visokem, in plačana je že najemnina. Le mendrajte, zverine luteranske!«

Nato se obrne proti cerkovniku: »Pozvoni, Tinče! Pozvoni, naj se prične sveto opravilo!«

Odšel je v cerkev, in za njim se je udrla množica in takoj zasedla vse prostore. Pred cerkvenimi vrati je prosil Jošt Tolmajnar nežno svojo gospôdo, naj bi se spodobno vedla v hramu božjem, da se ne bo jezil preblagorodni gospod vitez Hohenburg.

»Samo vam na ljubo!« žvrgolela je Agata.

»Samo vam na ljubo, gospod Tolmajnar!« odgovorila je Suzana še slaje.

Smeje so odšli v cerkev.

Pisar pa se je naslonil ob zid in zrl v dól, kjer so se vlačile jesenske megle. Tudi v srcu mu je vladala jesen, in čutil je življenja težo toliko bolj, ker so ga tedaj že pretresali dvomi o tem, kje se nahaja verska resnica.

V cerkvi je bil pričel kaplan svojo propoved. Motili sta ga grofica in njena tovarišica prav zelo. O spodobnem vedenju ni bilo govora. Imeli sta svoj prostor in tam sta počenjali vsakovrstne nespodobnosti. Skoraj glasno sta delali svoje opazke svoje in namesto proti oltarju ozirali sta se le bolj po množici. To pa ni posebno motilo gospoda Vrbana. Stopivši na prižnico, priklonil se je proti oltarju in potem tudi proti mestu, kjer je sedela grofica Suzana.

Obrnivši se proti množici, spregovoril je: »Tukaj je sorodnica škofa mojega, tam na onem svetu jo bo pa satan trgal. Tako se bo vse poravnalo!«

Potem je vprašal zbrane poslušalce: »Kako se imate, ste li veliko pridelali letos?«

»Malo, prav malo!« odgovarjala je množica.

In Jurij izpod hriba je še klavrno pristavil: »Meni je poginila tista lisasta krava, ko se je lani, pri zadnji maši, po bregu pred cerkvijo pasla!«

»Oves nam je pozebel!« oglašali so se posestniki z Bukovega vrha.

Oni z Gabrške gore pa so pristavili: »Ovce so jálove in toča nam je pobila.«

To je dalo Mici z Delnic povod, da je s tankim glasom potožila: »Nam je voda mlin vzela, hov, hov!«

»Hov! Res, hov! Slábo se vam godi! Ali pa veste tudi, zakaj?« vprašal je gospod.

»Ne vemo!« odgovorila je množica.

»Ne vemo!« oponašal jih je gospod Vrban. »Ne vemo! Kako je to sedaj vse nedolžno! Jaz vam pa povem resnico! Koliko mi plačate zanjo? Ha, ha!«

»Siromaki smo, gospod oče!« spregovorili so nekateri poslušalci.

»Slábo se vam godi!« grmel je kaplan nato. »Jaz vam pa pravim, še slabše se vam bo godilo! In veste, zakaj?«

»Zakaj?« vprašala je množica.

»Zakaj? Zato, ker ne poznate več Jezusa Kristusa, Odrešenika svojega, od katerega imate vse, otroke svoje, živino svojo, polja svoja, gozde in vse. Pod svojo streho pa ga ne sprejemate več in mati Njegova, sveta devica Marija, koliko je v časti pri vas? Toliko ne, kolikor je izkazujete najbolj raztrgani beračici, ki prihaja s Tolminskega k vam, da vam krade in odjemlje, kar ji pride pod prste. Taki ste vi, vi vsi, bodisi z Loga, bodisi z Bukovega vrha, s Sovpata ali pa tudi z Gabrške gore. Že ga gledam, hudiča, kako vas bo na sodni dan vse, vse – tudi vas, pregrešne ženske, ki niste na svetu za drugo, nego da bi kaj dobrega požrle ali pa kekega moškega zapeljale – metal pod stope svoje in delal blato iz vas!«

Beseda ni padla na kamen. Že so se otajala poslušalcem srca in tu in tam se je začulo ihtenje.

»Še premalo se vam slabo godi,« nadaljeval je kaplan, »kar se vam godi, to še vse nič ni, kakor se je godilo našemu preljubemu Gospodu Jezusu Kristusu. Živina vam bo cépala, in kugo, lakoto, to vse boste priklicali v deželo! Ker vi ste zverine samega satana in prej mirovali ne boste, da boste Božjega očeta na tronu tako razkačili da pošlje vse svoje vojske na vas! In takrat bo težko živeti

med vami: mati bo umirala sredi svojih otrok, in smrt bo pokosila očeta v najboljših letih. In otroci, kar jih imate najrajši, umrli bodo najprej!«

Tu se je ihtenje spremenilo v glasno jokanje.

»Le tulite,« vpil je Wurtzer, »in pokoro delajte! Dokler ste pa taki, ne bo bolje!«

»Kaj naj storimo?« vprašali so nekateri poslušalci iz množice.

»Tudi to vam hočem povedati. Spoštujte Boga Očeta, Sina in sv. Duha! Spoštujte Mater božjo, vse svetnike in angele, zato so ti v nebesih! Pa to še ni vse: spoštujte tudi božje mašnike, ki so služabniki pravega Boga. Najprvo je pa: ne plazite se za tistimi luteranskimi predikanti, ki vam kradejo dušo iz živega telesa!«

»Saj se ne bomo,« ihtela je Mica iz Delnic.

»Bojte se posebno tistega predikanta Jurija! Ta je, ki vam živino mori po hlevih, ta je, ki vam s točo pokončuje žito po njivah, in ta je, ki vam prinaša bolezen v hišo! Molite, da vas Bog reši tega grešnika, in spoštujte mašnike božje, ki vas prav učé in vam želé le dobro!«

»Ti lažeš!« zazvenel je v tistem trenutku mogočen glas po malem hramu božjem. Odrinil je množico vstran in postavil se je pred kaplana, ki ni vedel, kaj bi počel v prvem hipu. Bil je predikant Jurij z bledim svojim licem. Z desnico je dvignil sveto knjigo ter jo pokazal zbrani množici. »Ti lažeš!« kričal je, »in glej, da izgineš iz svetišča Gospodovega!«

Ali gospod Vrban se ni dal preplašiti. »Glejte ga, ta je, ki vam prinaša kugo in lakoto v dolino, in sedaj je prišel še v našo sveto cerkev in več hoče biti, kakor je mašnik katoliški. Ali naj tukaj ostane? Ali je pobegniti meni, ki sem jih izmed vas toliko krstil in jih sprejel v cerkev božjo?«

Takoj je bila družba v plamenu. »Iz cerkve z njim! Spred božjega obličja s tem nestvôrom! Ubijmo ga!«

»Predikant se ni ganil s svojega mesta ter je spregovoril odločno: »Vi ste slepi, prišel sem vam resnico oznanjat, a vi me hočete kamenjati, kakor so kamenjali prvega mučenika sv. Štefana!«

»Kaj boš ti nam govoril?« oglasil se je Luka s Podgozda in koščeno roko mu je položil na ramo. »Kolikor mi imeti hočemo resnice, dobimo je pri gospodu Vrbanu. A ni res tako, možje?«

»Res je, res je!«

Posebno ženstvo je prav živahno kričalo. Predikant se ni zbal te razburjenosti. Bil je še tako pederzen, da je stopil proti oltarju, prav kakor bi hotel z njega vreči svete posode.

»Boga samega hoče napasti!« kričal je kaplan Vrban. »Pomagajte!«

In kakor besen je planil s svoje prižnice. Ni mu bilo treba hiteti. Že je jezna množica obsula predikanta in siloma ga je vlekla iz svetišča.

»Predvčerajšnjim si nočil pri meni,« vpil je pogorski kmet, »a drugo jutro mi je izvrgla krava mrtvo tele! To si mi naredil ti!«

To rekši, je usekal predikanta s pestjo po obrazu, da je bil takoj ves krvav.

»In pri nas je bil tudi,« kričala je suha ženica, »Špelica moja je bila prav hudo bolna in drugo jutro, komaj je ta črnuh odšel, precej je umrla. Drugače bi pa bila ozdravela, le ga, možje božji!«

Zopet se je dvignilo nekaj pesti, ki so vse padale po predikantu.

»Okrog hiše moje je tudi lazil,« oglasil se je Luka s Podgozda, »in še tisto noč mi je sapa podrla staro hruško na streho, da mi je vse polomila. Udarimo ga, da ga potem vrag več ne prinese v naše kraje!«

Tako so ga tepoči iztirali iz svetišča. Grofica Suzana s svojim spremstvom se je odmaknila takoj, ko je nastal prvi vrišč. Čeprav je bil poznavalec svetega evangelija v veliki nevarnosti, vendar je hitro sedla na konja in krenila po hribu navzdol.

Pozabila je še celó na oborožene svoje hlapce, tako se ji je mudilo.

Vtem so bili predikanta pritirali pred staro lipo, ki je razprostirala vejevje skoraj nad cerkvenim vhodom. Vpili so in kričali nanj, in najsurovejši so ga neprestano topli. Jurij Knafelj pa je bil prvi predikant in ni čudo, da se je zaradi tega krutega ravnanja razjarila duša njegova. V začetku je molil in klical Gospoda. Znašal se je na visoke deželne stanove in menil, da se mu ničesar zgoditi ne more. Zato je pričel psovati napadalce svoje.

»Prekleti bodite,« zavpil je, »vi in vse, kar je vaše! Plazite se za babilonsko svinjo, služabnike svetega evangelija pa pobijate. Prekleti bodite!«

»Že spet preklinja,« zavpila je Mica iz Delnic, »jojmene! Pri nas ima svinja mlade, da bi jih le ne uklel!«

»Kaj ste vi?« kričal je predikant, »hlapci ste črnega hudiča, in ta vas bo spravil v peklensko svoje brezno! Mi, oznanjevalci evangelija, bomo pa povišani do angelov in arhangelov! Aleluja!«

S tem ni utolažil svojih obilnih nasprotnikov.

»Kaj me bijete, če vam oznanjem resnico? Zvedelo se bo pri deželnih stanovih in poslali bodo svoje konjenike k vam, da bo jok in škripanje z zobmi. Toda Gospod vas udari z mogočno Svojo roko in pogine vam živina v hlevu, posuši se vam žito na polju in otroci do tretjega kolena bodo težko nosili prekletstvo tega dne. Mi bomo pa poveličani, ker tako piše Gospod v sveti svoji knjigi. Aleluja!«

»Kaj se boš trgal tu, prekleti nejeverec! Teleta si mi že uklel in snedel. Sedaj mi hočeš pa še kravo in otroke!« Tako se je razjezil Luka z Gozda. In pograbil je po helebardi ter jo iztrgal bližnjemu grajskemu hlapcu. Z njo pa je smrtonosno udaril z vso močjo magistru Juriju po glavi, da se je ta hipoma zgrudil na zemljo.

Nato se je množica, nevajena takšnih prizorov, hitro razšla, in predikant je ležal zapuščen pod staro lipo, katere vejevje je pregibal oster jug, ki je jemal s sabo rumeno perje in ga odnašal proti severu. Včasih je sonce pretrgalo goste oblake in obsevalo krvavo čelo odpadniku, ki je umiral pred starodavnim drevesom. Muhe in drug mrčes so mu posedale po ranah, iz katerih je kipelo mla-do življenje smrti v naróčaj.

Končno se je prebudil in z motnim očesom se je ozrl po okoli-lici. »Žejen sem!« je zastokal.

»Tu je voda, gospod Jurij!«

»Ti si, Franica? Gospod mi je dejal, lezi in smrti izroči svoje telo za vero, katere sem te učil. Prekleta bodi roka, katera me je smrtonosno zadela!«

Edino dekle je bilo ostalo pri njem. Od studenca je prinesla vode in dala mu piti, da si je ohladil pekoča usta. Ovila mu je glavo z mokro prtenino, in nje solze so se spojile z njegovo krvjo.

»Umiram!« vzdihnil je, »in za svete evangelije še ničesar storil nisem. Moj Bog, kako si me zapustil! Ali jo slišiš, kako buči, tro-bento sodnega dne, da se kar hribi majajo?«

»Jug buči po dolini in gozde maje!«

»Jug, Franica, to ni jug, to je glas božji. In že se, poglej, primika hrib k hribu, ali mene ne starejo v svoji sredi. A jo vidiš tam, kako posega božja roka proti meni?«

»Sončni žarki so, gospod Jurij, ki padajo iz oblakov na Bukov vrh?«

»Sončni žarki, Franica, ali slepa? To je bleščeča roka Očeta božjega, in odnesla me bo po jasnem zraku v raj svetega evanĝelija. Gospod nas povelika, a sovražnike Svoje potepta v prah, da bodo popolnoma uničeni!«

Zbistrilo se mu je nekoliko oko. »Franica, umiram! In mlad sem še, in umreti mi ni lahko!«

Te besede je govoril zamolklo. Potem pa je pritiskal biblijo na usta, tako da se je sveta knjiga pordečila od krvi, katero je moral preliti zanjo.

»Biblia sacra! Preklet bodi rod, ki te noče sprejeti! Že korakajo vojske nebeške in njim na čelu je sveti angel Mihael, in meč se mu sveti v rokah. In v sredo svoje me kličejo in jaz jim hitim naproti. Aleluja!«

Dvignil se je kvišku, pritisnil roko na razbito črepinjo ter vzdihnil: »Žejen sem! Zemlja poka pred mano, in iz nje švigajo plameni. Jaz umiram v imenu Gospodovem! Aleluja!«

Nagnil je glavo k zemlji in umrl! –

V

Zima je gospodarila v deželi. Z belim prtom je objemala hrib in dol. V trdo železje je zakovala bistre potoke in z rezkim mrazom je pregnala ptice pevke.

V tistih mrzlih dneh je vitez Hohenburg nekega jutra prav zgodaj prijezdil v Poljane. Hlapci njegovi so bili po pogorju nalogili nekaj odpadnikov, in te je hotel prevzeti in odpeljati na Loški grad. Poprej pa je nameraval drugi srenji v strašilo sam svojo sodbo izreči in jo takoj tudi brez vsake apelacije izvršiti. Grajski hlapci so bili na cesti pred mostičkom, ki je bil sredi vasi, prav tam, kjer je še dandanes, odkidali sneg ter tako pripravili obširen prostor, kamor so bili nagnali tolpo ubogih grešnikov. Od tega prostora so bili odkidali široko gaz do potoka, katerega je pokrivala tanka ledena skorja.

Tukaj srečamo tisto jutro stare svoje znance.

Najprej je tičal v tolpi naš nesrečni Jerom Stópistran. A bil je v silno slabem položaju. Mraz in glad sta mu bila ugonobila vse moči. Raztrgal si je bil obleko in prsti so mu preglodali obuvalo. Moralo ga je hudo zebsti, ker neprestano je odskákoval od zemlje, kakor bi stal na razbeljenem železu. Zaklada svojega, koša, ni imel več, najbrž so mu ga bili odvzeli biriči, ko jim je Jerom prišel v

pest. Tudi mati Medudka in njena mlajša tovarišica sta se nahajali med jetniki. Starka ni kazala nobene bojazni. Včasih je spregovorila polglasno: »Saj so Kristusa tudi sodili!« Tem glasnejša pa je bila njena tovarišica; ta je neprestano solze točila in vpila: »Sežgali nas vendar ne bodo!« Istotako vidimo v družbi berača Luka. Ta se ni mogel načuditi, kako je prišel semkaj. »To je pa res čudno,« kričal je, »da mene, lavretanskega romarja, vrivajo med take razbojnike in tatove! Pritožim se do papeža v Rimu, gotovo pa do loškega škofa!«

»Videl boš, da se nismo zmotili,« odgovoril mu je porogljivo eden izmed stražnikov, »če se ne motim, sedaj si na najboljšem potu, po katerem se pride do vešal ali pa do kolesa!«

Med jetniki je bila končno tudi Franica iz Dobja. Mirna je stala sredi teh potepuhov in niti skrivala se ni, ko je med navzočnimi ugledala starega svojega očeta, ki je bil v strahu za otroka svojega prihitel v Poljane. Samó ob sebi se razume, da je bila vas tisto jutro polna radovednežev. Odraslo in mlado, vse je pritiskalo na mesto, kjer je imel vitez Hohenburg izreči svojo sodbo.

Niso dolgo čakali nanj. Komaj se je bilo sonce prikazalo na jasnem jutranjem nebu, že je bil loški oskrbnik v Poljanah. Z njim so prijezdile tudi ženske z Visokega in grajski pisar. Prve so prišle bolj iz radovednosti, ker je tedaj ženski spol rad gledal, če se je mučilo kako človeško bitje, ustvarjeno za veselje in prostost, in Hohenburg se je prijel brez odloga tožbenega svojega dela.

»Privedite mi najprej tistega suhega dolgina!« ukazal je hlapcem. »Vidi se, da ima več greha, kakor ga kaže na obrazu!«

Biriči so pritirali pred njega Jeroma Stópistrana.

»Kaj počenjaš ti tu?« vprašal ga je oskrbnik osorno, »in pod čigavo graščino spadaš?«

»Kaj počenjam, milost Vaša,« odgovoril je Stópistran ravno-
dušno, »malo kradem, malo molim, kakor nanaša vreme, milost
Vaša!«

»Kaj pa veruješ?«

»Vse, kar ukazuje milost Vaša!«

»To je pretkan slepar,« spregovoril je oskrbnik proti pisarju,
»in sedaj ne vem, ali naj mu jih dam nabrisati po podplatih ali naj
ga postavim v vodo!«

»Kar bo, bo dobro,« smejal se je Jerom, »potlej se bom vsaj
malo pogrel. Sicer bom živel toliko časa, dokler bo hotela smrt ali
pa gosposka!«

»Odvedite ga kam v stran!« zjezil se je oskrbnik, »in naštejte
mu dvanajst gorkih! Potem pa v Loko z njim! Ne bo mu škodilo,
če ga malo na iztezalnico položimo!«

Takoj sta dva biriča pograbila Jeroma, ki je ravnodušno kričal:
»Vse je dobro, kar se dobi zastonj! Če je pa kaj gorkega, to mi je v
mrzli zimi še najljubše!«

Odvedli so ga v vežo sosedne hiše, položili ga na stol ter mu
odšteli gorko plačilo.

Hohenburg je opazil tedaj Franico iz Dobja.

»Kje ste ulovili to?«

»Pri svetem Volniku,« odgovoril je hlapec, »umivala je ubitega
luterana. Pripovedovali so nam, da sta se hotela vzeti. Zato smo jo
vklenili in privedli, da jo milost Vaša po pravici kaznuje!«

»Usmilit se je!« zaječal je stari Dobničan. »Z materjo sva stara
in edino to imava!«

»Kako lepe lase ima!« spregovorila je Agata.

In grofica Suzana je pristavila: »Nikar je ne tepite!«

Tudi vitezu Hohenburgu se je oméčilo srce, ko je gledal milob-
ni in blede obraz dekletov.

»Ali je poprej rada molila?« vprašal je očeta.

»Čez vse mere rada,« odgovoril je tá, »in spomladi sta se z materjo obljubili k lavretanski kapelici.«

»Odréžite ji lase,« razsodil je vitez, »in potem naj ji je za sedaj odpuščeno!«

Razrešili so ji kiti in z ostrim nožem ji odrezali bujni lišp mlade glave.

»V treh tednih se ima spokoriti in pristopiti k svetemu obhajilu. Saj se boš vendar poboljšala?« vprašal je vitez.

Gledala je nekaj časa po sneženi okolici in potem odgovorila: »Ne vem.«

»Česa ne veš! Jaz pa vem, da se boš poboljšala, že staremu svojemu očetu na ljubo!«

Tako je tarnal starec in hitro jo je odvedel z nevarnega mesta, da bi še dalje ne spregovorila kake neprevidnosti. Prišla sta mimo pisarja.

»Gospod Tolmajnar,« opravičeval se je Dobničan, »ne zamerite mi! Zdaj, sevé, iz vse ženitve ne bo nič! Ne zamerite tega hiši moji! Otroci so šiba božja človeku, če jih ima!«

Pričel je naglas moliti in tako odgnal svojo hčer po poti proti Dobju.

Grajski oskrbnik si dá nato prédse privesti mater Medudko.

»Čemu si vklenjena?« vpraša je osorno.

»Ker pričujem za Kristusa!« odgovorila je starka.

»Videli so jo v družbi s predikantom,« oglasil se je birič, »in ta je tista, ki uči, da plešimo, kadar molimo v cerkvi.«

»Vi ste sami grešniki,« razžarila se je Maruša, »in Boga in Kristusa ne poznate! Pilatje ste in sodbo izrekate o pravičnikih. Na sodni dan boste pa nam stregli in mi bomo od Gospoda Jezusa poklicani na desno Njegovo stran!«

»Ta ženska ima prevročo kri,« zasmejal se je vitez, »postavite jo v vodo, da se ohladi!«

»Za svojega Zveličarja bom trpela! O dobri moj Jezus! Tvoja mučenica bom in zaradi Tvojega imena me preganjajo!«

Ko so jo hoteli prijeti, odhitela je sama proti vodi in zagazila je do kolen v hladno valovje ter ni čutila ne mraza ne bolečine, čeprav ji je tenki led rezal v meso in se je potok rdečil od njene krvi.

Vtem so bili Jeroma Stópistrana zopet privedli k družbi.

Ugledavši tovarišico svojo sredi potoka, zasmejal se je glasno ter ji zaklical: »Marúšica, pri tebi je danes nekako slábo zakurjeno, meni so pa pogreli pečico, da vse gori po nji!«

Zbrana množica se je zakrohotala, in berač Luka je spregovoril: »To ti je hudič!«

Vitez Hohenburg pa ni sodil tako. Ves razkačen je ukazal hlapcem, naj tudi Stópistrana ženejo v vodo.

»Tako kosilo imam rad,« dejal je ta zadovoljno, stoječ sredi Ločnice. »Prej mi je bilo vroče, sedaj se pa hladim! Tako je prav za poštenega in krščanskega človeka!«

»Kaj je s tabo,« obrnil se je nato oskrbnik k Luki, beraču, »kaj očitajo tebi?«

»Hvala za vprašanje, gospod visoki!« odgovoril je tá ponižno, »in sam sveti Ahacij in Marija Lavretanska in vsi svetniki, kar koli jih je v nebesih, blagoslové naj vas za to vprašanje!«

»Kradel je, milost Vaša,« spregovoril je eden izmed biričev, »in lahko se mu dokaže, da je v družbi z ónim v vodi kradel ovce iz ovčnjakov po pogorju!«

»Da bi ti jezik segnil, duša peklenska!« zatogótil se je Luka, »orožje nosiš, pa je nisi videl, vojske. Jaz pa sem bil na Laškem, ko smo lovili francoskega kralja. To ti povem, da boš vedel, s kom imaš opraviti. Da bi kradel po pogorju, saj vendar živim ob

milodarih in božjih potih! Pravičnik je na svetu, da se preganja, milost Vaša! In če so le vsi podložniki loške graščine tako čistega duha, kakor jaz, potem prevzvišeni naš gospod in škof lahko spi, in v sladkih sanjah!«

»Ha!« vmešal se je tu Stópistran od vode sem, »ha, kako vendar laže ta lavretanski romar! Ali se ne spominjaš več, kako je bilo pri Kovčaku na Búkovem vrhu? Zlezel si v hlev in pograbil si po pikašci in za volno si jo tiščal toliko časa, da je nisem zaklal in umoril. Kako, da si to pozabil, saj še ni dolgo tega? Skupaj jedla, skupaj na vešalih visela!«

»Oj, ti Judež, ti Iškarijot, ti sin hudičev! Jaz te ne poznam, ker te do danes nikoli videl nisem! Da bi se ti odreklo večno zveličanje! Le čakaj, Stópistran Jerom, tega ti ne odpustim in še takrat ne, ko bova skupaj stala pred sodbo božjo! Spravljáš me v nesrečo in sebe v pogubljenje. In vendar veš, kako sem pošten, pravičen in bogaboječ!«

»Kako naj to vem,« odgovoril mu je Stópistran, »če te ne poznam, če te nikoli videl nisem? Vraga, ta krop je pa vroč!«

Čutil je dolgin, kako mu je premirala noga, in vzdignil jo je iz vode, da je bil videti kakor štoklja, sredi mlakuže na eni nogi stoječa. Takoj ga je pričel vojak s helebardo tolči po mečih.

»Tukaj je pa dosti in hitre postrežbe,« zasmel se je Jerom ter zopet vtaknil nogo v ledeno vodo. »Ti se mi smeješ, Kržišnik! Pa ni bilo zmeraj tako. Tisti večer, saj veš, kdaj je bilo, smejal sem se pa jaz v tvoji kašči in iz zaboja sem ti pšenico kradel. In iz pšenice smo izgrebli pehar svetlih srebrnjakov ter prav od srca smo se smejali! Takrat si bil ti v vodi, danes sem jaz. Prav škoda, da so mi ti biriči nekaj tistih srebrnjakov zopet vzeli, pri njih se zglási, morda jih dobiš nazaj!«

»Ti si kradel pri meni?« vpil je Kržišnik. »Moj denar, moj denar! Povrnite ga mi, drugače sem revež, sam berač!«

»Grajski hlapci ga imajo!« rogal se je Jerom.

»Kaj lažeš?« vpili so hlapci. »Pri tebi nismo dobili niti beliča!«

»No, pa lažem,« odgovoril je Jerom, »ali tiste srebrnjake vam puščam na duši, nepoštenjaki vi! In tista dva beneška cekina, ki sem jih lansko leto dobil od stiškega opata, ko sem mu življenje rešil, tista dva beneška cekina tudi imejte!«

»Milost Vaša,« govorili so hlapci, »niti besede ne spregovori resnice!«

»Preiskalo se bo,« dejal je Hohenburg, »in potem se bo zvedela resnica. Če ta potepuh v vodi le malo usta odpre, udari ga s helebardo, da se mu usujejo vsi zobje iz čeljusti! Sedaj pa tudi tega – tu je pokazal na berača – malo postavite na hlad! Vidi se mi, da je vreden najostrejše kazni!«

»Ali sem prav slišal?« začudil se je Luka. »Ali sem prav slišal, visoki gospod? Jaz naj grem v vodo?«

»Ne bo ti škodilo!« odgovoril je oskrbnik.

»Torej tudi mene v vodo pošiljate?« kričal je berač. »Ta je lepa! In rimski papež nima vernejšega služabnika od mene, in v vsej dolini ga ni pobožnejšega človeka od mene! In v vodo naj grem med luterane in tatove? Pa gremo, če se dandanes deli taka pravica na loškem gradu!«

Odpravil se je po gazi proti vodi. Tik brega je še postal in se znova obrnil k oskrbniku: »Milost Vaša, ali je to vaša zadnja beseda?«

»Zadnja moja!«

»Ali se ne dá nič izprositi?«

»Nič!«

»No, dobro,« tulil je berač, »in če se prehladim, da ne bom mogel več stopiti na noge, kdo me bo redil potlej? To rečem Vam, in vi, zbrani ljudje, poslušajte me, če se prehladim, če si nakopljem bolezen, obhodil bom vse pravice, kar jih je na svetu, in prvi moj pot bo h gospodu vicedomu v Ljubljano, da mu potožim, kako nas loška graščina zatira, čeprav smo dobri in katoliški kristjanje!«

»V vodo z njim!« ukazal je Hohenburg, »predolgo ga že poslušamo!«

»Le v vodo!« vpil je berač, »saj grem, saj rad grem, če vidim, kaki ljudje smejo ostati na suhem! Oj, ti prekleta pravica ti! Koliko sem premolil v svojem življenju in koliko svetih podob sem obiskal! Na stara leta pa me pošiljajo v ledeno vodo! In vi, gospod loški oskrbnik, vi, ki ste služabnik katoliškega škofa, vi ste tukaj v družbi luteranskih žensk in častite jih, kakor niste nikdar častili Marije, božje Device! Nas, prave kristjane, pošiljate pa v vodo, ali je to spodobno? Če bi to vedel škof, gotovo vam vzame službo, in po vsej pravici. Sedaj pa rad grem v vodo!«

To spregovorivši, je prav previdno zlezel v vodo.

Množica, ki je vse to opazovala, kratkočasila se je pri tem prav dobro, kar za tiste surove čase ni bilo čuda. Morda bi tudi dandanes ne bilo mnogo drugače! Ženski z Visokega sta se pa vendar naveličali gledanja, posedli sta na konja in odjahali iz vasi. Vitez Hohenburg jima je zadovoljno spregovoril pri odhodu: »Vidite, svetla grofica, kako mi peremo črno luteranstvo! Mnogokrat prav dobro koristi takšno pranje! Če bi drugod enako postopali, kmalu bi izginili tisti suhi predikantje in ljudstvo bi se spámetovalo!«

Agata je s svojim konjem obstala tik grajskega pisarja, sklonila se k njemu ter mu rekla: »Danes imate veselje, gospod pisar! Če jih gledam, te reveže v potoku, prepričana sem, skoraj sama, da je vaša vera močnejša in boljša. Vsaj za te ljudi tukaj!«

To rekši, je oddirjala za grofico Suzano. Pisar pa je zrl z motnimi pogledi za njo in v tistem trenutku bi se bil odpovedal vsaki veri, da je to zahtevala ženska, katera je ravno govorila z njim.

Ves ta čas je Maruša Medudka mirno stala na svojem mestu sredi vodé. Končno pa je vendar omagala tako, da so jo pričele zapuščati moči in da so še bolj opešale slabotne nje duševne sile. Razprostrla je roki proti nebu in vpila: »Kristus se mi približuje, kralj David pa pleše pred njim! Hozana na višavah!«

Niso je več nosile noge in omahnila je in opotekla se s svojim telesom ter telebnila v potok, da je voda zapljusnila na vse strani.

»Dosti bodi, poberite jih iz vode! Naj se v kaki koči nekoliko ogrejejo, potem jih spravite v Loko v varen zápor!«

Tako je ukazal vitez Hohenburg. Obrnivši se k zbrani množici, pa je spregovoril: »Mi sodimo ostro, ali pravično! Várujte se kri-vih nauk, da se vam ne zgodi ravno tako!«

Zlezel je na sedlo in poklical pisarja na svojo stran.

»Ti si mi odgovoren, Tolmajnar, da se mi vsa tolpa v Loko dovede!«

Ostro ga je pogledal in še dejal: »Nekako bled si v obraz! Ženitev se ti je skazila! Čemu pa tudi laziš za luterankami? Pripovedujejo mi, da si nekako mlačen in da zanemarjaš službo božjo. Pazi, da ne boš ljudstvu v slab vzgled, ker to ti povem, če pri tebi opazim kaj, kar bi dišalo po reformatorjih, spokorim te, in če treba, z razbeljenim železom. Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

Ukazal je dvema hlapcema, da sta ga spremila.

Jošt Tolmajnar pa je obstal na mestu in v mislih pogreznjen pozabil je na svojo okolico. Biriči so vtem onemogle grešnike iz potoka vlačili in prav grdo kleli. Množica je tiho opazovala čudni ta prizor. Kaznjenci so tudi vsi molčali in le Jeromova mlajša

tovarišica je neprestano vzdihovala: »Da bi me le na grmado ne deli!«

Tako je v tistih časih sodil loške graščine oskrbnik, in sicer sodil, kakor se je izrazil sam, ostro in pravično! –

VI

»Zapisujem Jošt Tolmajnar še tole. Letos sta prišli semkaj na Visoko dve ženski. Prvo so imenovali Suzano, in porodila se je iz starega, imenitnega pokolenja. Druga pa je bila rodu nižje vrste in je prvi morala streči, kakor streže dekla gospodinji svoji. Imenovali smo jo Agato in očem mojim se je nad vse prikupila. Čudna so pota našega Gospoda, ki je dodelil, da se je srce moje odprlo luteranski in da se je duša moja razvnela zanjo, ki je bila odpadla od svete vere. Za vse pa bodi hvala našemu Gospodu in Bogu! –

Zgodilo se je takole.

Nekega dne je opazila previsokorodna grofica Suzana osti, s katerimi v tej pokrajini navadno preprostejše ljudstvo zabada ribe, če lazijo za pašo po čisti strugi. Odgovoril sem spodobno in ponižno, da mislim in da sem prepričan, da bi visokorojeni gospe gotovo ne ugajalo to delo. Predrznil sem se še celó in sem razložil, da bi se mehko srce preblagorodne gospe (takoj spočetka smo imeli vero, da ni omožena, zvedeli pa smo, da jo je Gospod Bog zvezal s krasnim, pobožnim gospodom možem) težko privadilo, če bi moralo gledati zabodeno in trepetajočo žival. S prav veliko nespodobnostjo je tu služabnica Agata spregovorila in trdila, da bi, če bi le mogla, srce moje zabodla na dolgo sulico. »Prav nič bi

se mi ne smililo,« govorila je z velikim smehom, »in naj bi še tako trepetalo!« Jaz, Jošt Tolmajnar, hotel sem se po vsej pravici razkačiti na to žensko. Opazil pa sem, da se je premilostiva in preblagorodna gospa (gospod Jezus, odpusti ji nje luteranstvo!) blagovolila smejati, in smejal sem se tudi jaz. Tedaj sem prvič omenjeni služabniki pogledal v lepo oko in v greh si štejem, da mi je takoj v tistem hipu prav močno bilo všeč nje oko, ki je polno pregrešnosti in zapeljivosti.

Ko je visokočastiti gospod (scilicet vitez s Hohenburga) slišal, česa želi gospa in grofica, spregovoril je s trdim glasom. Dober, ali oster gospod je, in meni je trd gospodar. Božja zapoved pa mi je, da ga častim in ga vpletam v svojo molitev. Za vse, dobro in hudo, bodi hvala Gospodu našemu Jezusu Kristusu! Kdo je več trpel na svetu od Njega?

Takole je spregovoril: »Stori, kar ti ukazuje presveta gospa!« Vzel sem hlapca, ki je imel za takšen posel spretno roko. Marsikaterega tolstega sulca in neštevilno vitkih lipanov mi je že bila zabodla njegova roka! Dobro so ga poznali v kuhinji gospoda viteza Hohenburga in z veseljem ga sprejemali, kadar je prišel na loško graščino. Nikdar ni prišel prazen in zato ga je še celó visokočastiti gospod oskrbnik prav čislal kakor zvestega in pridnega hlapca.

Tudi tisti dan se je izkazoval z veliko umetnostjo in marsikatera riba je zatrepetala pod železom njegovim. –

Ravno pri taisti priložnosti je bilo. Preblagorodna gospôda se je sprehajala po zeleni senožeti. Skozi vrbovje smo prežali, če bi ne ugledali ribe kje v strugi. Jaz, Jošt Tolmajnar, ostal sem spoštljivo nekaj korakov za njimi. Duši moji se je takrat razodela vsa lepota omenjenega dekleta. Krasnejša se mi je dozdevala od previsokorodne gospe Suzane. Govoril sem torej sam sebi, kaka sreča bi bila, izbrati si tako družico za vse življenje in živeti z njo

v zakonski ljubezni kakor tudi v zakonski zvestobi. K temu nam pomagaj Bog!

Videla je morda tesnobo mojo. Prišla je k meni, ogovorila me in s svojimi pogledi je napadala ubogo mojo dušo. Ali sem se mogel ubraniti takim naskokom? Ali je luteranstvo? Kdo ve, ali moli svojega Gospoda in Boga v pravem duhu, s pravo pobožno voljo? Toliko vem, da bom odsléj molil svojega Boga med bridkimi bolečinami, med grenkim trpljenjem«

›Gospod pisar,‹ vprašala me je, ›gospod Jošt Tolmajnar, kako ste zašli semkaj, v to puščavo? Ali od vas ne vodijo pota v Nemčijo, kjer se ljudem, kakor ste vi, gospod Jošt Tolmajnar, prav dobro godi? Ali hočete tukaj umreti?‹

Globoko se mi je povesila glava in žalost je gospodovala nad mano.

›Gospod Jošt,‹ klicala je Agata, ›vidite tu na senožeti pozno, jesensko cvetko! Kako je prišla sem? Zima jo gotovo pokonča. Taki ste vi, zima tega kraja vas pokonča! Nate in ohranite jo meni v spomin!‹

Sklonila se je, utrgala pozni cvet in s svojo belo roko mi ga je ponudila.

Ravno v tistem trenutku je zabodel hlapec veliko ribo in z močjo jo je vrgel iz hladnega bivališča na suho, kjer ji ni bilo rešitve. Ali naj jaz, Jošt Tolmajnar, naglašam še posebej, kako zelo se mi je tista uboga riba, ko se je vila v smrt, smilila in smilila? –

– – – Grof Herbert je prišel po preljubo svojo gospo Suzano. Presvetli gospod in škof ji je vse odpustil in zopet jo je poklical na bleščeči svoj dvor. Odpovedala se je zmotam in istotako je njena služabnica preklicala vse, kar je kdaj vérovala proti sveti naši katoliški cerkvi. Jaz, Jošt Tolmajnar, očistil sem se nato vseh hudobnih naklepov, katere sem koval v namenu, da bi si pridobil

za ženico nemškega dekleta z rumenimi lasmi in z ustnicami, ki so bolj rdeče od češnjevega sadu, kadar dozori po Bukovega vrha zelenih strminah. Tako je preljubi naš gospod Jezus Kristus nam dodelil milost, da se je vse lepo poravnalo, da so se spokorili grešniki in grešnice in da smo vsi ostali zvesti otroci prave svoje vere. O presladki Jezus, dodeli nam o smrtni uri, da bomo tako spravljeni s Tabo, kakor smo danes pri tej veseli priložnosti! –

– – – Prosil sem visokočastitega gospoda, gospoda viteza s Hohenburga, da me blagovoli izpusiti iz službe na Visokem. Te prošnje mi ni odrekel, ali vendar je kazal ostro svoje začudenje. »Preobjedel si se kruha!« opomnil mi je grajajoč. »Kam hočeš?« Ponižno sem odgovoril, ker ni dobro in ne koristno dražiti visokih oseb, ki zapovedujejo nam. »Prebiral sem marsikatero knjigo, milost Vaša,« tako sem spregovoril, »in znano mi je bilo starih listin! In sedaj mi je pretesno v tej ozki dolini, in rad bi napotil korake svoje v svet, da bi še kaj več videl in še kaj več izkusil.« Temno je gledal gospod s Hohenburga na služabnika svojega Jošta Tolmajnarja. »Med svet te žene duša,« pokaral me je, »pazi, da ni to skušnjava samega peklenškega satana! Česa pogrešaš tu?« »Ničesar,« odgovoril sem še ponižneje, »ali za vedno tukaj ostati ne morem!« – »Kam se hočeš obrniti?« blagovolil je vprašati. »V Germanijo!« upal sem si odgovoriti odločno. Dolgo časa ni spregovoril milostivi gospod, in pogled njegovega očesa je počival na meni ter mi s strahom obsenčil trepetajočo dušo. »V Germanijo,« spregovoril je še, »naj ti je odprta steza do tja! Glej, da si tam ne pridobiš večnega pogubljenja!« –

Jaz, Jošt Tolmajnar, upam pa v imenu Boga svojega, da mi v Germaniji zacvete zveličanje tako na zemlji kakor v nebesih. Pravijo, da tam sije sonce mileje in da zori po holmih rumeno grozdje. Ko bom gledal v sreči te kraje, dajal bom slavo Bogú Očetu,

Sinu in sv. Duhu. Zapisal sem vse to, da se ne pozabi in da poznejši rodovi zvedó, da sem bil Jošt Tolmajnar deležen velike sreče, ko sem vse to pisal in zapisal. Počaščenje bodi Njemu, ki nas je ustvaril in kateremu smo samo prah v znožju svetih Njegovih nebes. Amen.«

Drugo jutro potem – oskrbnik Hohenburg je bil odjezdil že prejšnji dan – odpravljala se je z Visokega grofica Suzana. Ko so že prišli skoraj do mosta, obrnil je grof Herbert konja in spregovoril: »Zadnjikrat, preljuba Suzana, ozri se po kraju, kjer si živela v svojem pregnanstvu!«

Tudi Suzana in Agata sta zadržali svoja konja.

»Kako bi bilo,« vzkliknila je zadnja, »če bi morali vso zimo tukaj ostati? Zase vem, da bi umrla!«

»In pisar Jošt?« vprašala je prva porogljivo, »ta bi te gotovo kratkočasil. Ne veš, Herbert, kako zaljubljeno jo je pogledoval vsak dan. Že sem pričakovala, da bo stopil predme ter mi govoril: ›Preblagorodna gospa, dajte mi v zakon pokorno svojo služabnico Agato.««

»Dajte mir ubogemu človeku,« opomnil je grof, »trudil se je, da vama olajša življenje! Slabo mu dajeta hvalo, če ga sedaj zasmehujeta!«

»Revež je v resnici,« pristavila je Agata, »in če pomislim, da ima sedaj ostati na Visokem sam, in sicer v pesteh tega škrbastega volká Hohenburga, smili se mi do srca!«

»Hvaležen sem najbolj tebi, Agata,« odgovoril je nato grof, »da si zatajila v sebi vse posvetne želje ter s Suzano mojo šla proste volje v zapuščeno to krájino. Ko sem Njegovi presvetlosti pravil o tem, ganila ga je tako živa rodbinska ljubezen in prav močno presunila. Takoj je ukazal, naj se pokliče Suzana na dvor, in žar

Njegove milosti jo obseva sedaj bolj nego kdaj poprej. Odrinimo v imenu božjem!«

Odhajali so proti Loki. Na mestu, ki se še dandanes imenuje Hudi pot, pričakoval je družbo pisar Jošt Tolmajnar. Divji kraj je to in še v naših časih je pot tam za promet precej nevaren. Globoko v strugi dela ravno pod potom reka peneče svoje vrtince. Od roba je odkrušil čas mogočne skale in te ležé v vodi, ki se z velikim šumom preriva skozi nje.

Ko je dospela družba do njega, snel je pisar klobuk z glave ter spregovoril z globokim poklonom: »Štel sem si v dolžnost, visoko gospôdo opozoriti na nevarnost tega kraja. Priporoča se prav počasi jezdititi tod mimo! Brezno je globoko in smrti ne uide, kdor pade tu dol.«

Revež! Prišel je semkaj, da bi še enkrat videl zorni obraz izvoljenega dekleta! Kako krasna se mu je videla v tistem trenutku! Nje oprava se mu ni zdela slabša od óne, ki je ovijala grofici Suzani mehke ude.

»Pridna je služabnica svoje gospe,« mislil si je Jošt, »in obdarovala jo je s svojo obleko!«

»Veseli me,« dejala je grofica milostno, »da še sedaj, gospod pisar, skrbite za naše blagostanje!«

»Priporočil vas bom prevzvišenemu gospodu in škofu,« dodal je grof Herbert dobrotno.

»Morda vas pokliče na svoj dvor, gospod Tolmajnar,« smejala se je Agata. »Lahko mi vérujete, da ima Njega presvetlost na svojem dvoru dosti slabših mož, nego ste vi. Potem se vidimo vsak dan!«

Tako se je igrala z njegovim srcem. Pisarju pa je zalila kri blede lice, in živahno je odgovoril: »To bi bila zame velika sreča. Že

zbog vaših oči, gospodična Agata, katere bom tako težko, tako težko pozabil!«

Tu ga je premagala strast, stopil je bliže k dekletu ter skušal poseči po nje drobni roki. Ali ostro ga je pokaral grof Herbert: »Konec naj je temu prikrivanju, gospod pisar! Ostanite v mejah rojstva svojega. To pa je moja sestra!«

Nekaj časa je stal pisar na mestu, prav kakor da se mu je hipoma zabodel oster nož v prsi. Nato pa mu je tema pokrila pogled in pričelo se mu je vrteti v razburjenih možganih.

»Vaša sestra!« zajčal je, »in ne samo služabnica visokorodne gospe?«

Kakor v pijanosti je taval po ledenem potu in prišel je bliže in bliže k prepadu.

»Pazite, pisar, da ne padete!« svaril ga je grof in ženski sta v grozi odreveneli.

Bilo je že prepozno.

»Vaša sestra!« vzdihnil je še enkrat.

Izgubil je tla pod nogami, pograbil z rokami po zraku, potem pa z divjim vzklikom izginil v brezno, v smrt. Čulo se je, kako je tlesnilo telo ob kamen in kako je potem treščilo v vodo.

Družba je okamenela.

»Kaj hočemo?« spregovoril je grof Herbert, »tepec, sam si je zakrivil vse.«

Hlapcu je ukazal vrniti se na Visoko in ponesti tja vest o nesrečni smrti pisarjevi.

»Za vaju ni ta pogled,« dejal je grof ženskama, »In končno je pisarjev še obilo na svetu! Da nas je morala usoda vreči v to žalostno dolino. Urno od tod!«

Pognali so in kakor sapa drveli iz kraja.

Tam pod potom pa je ležal pisar in razbito glavo mu je pralo mrzlo valovje. Zakopali so ga in mesto njegovo oddali drugemu. V rob, kjer je umiral, zasekali pa so velik križ, ki ga lahko vidiš še današnje dni, če se ti zljubi laziti po robidovju pod Hudim potom! Ženske so sedaj kakor nekdanj poguba naša! Pisar je že dolgo počival v tesnem grobu; rumenolasa Agata pa je uživala radosti življenja v nemških sončnatih pokrajinah. Tako je bilo, tako bo tudi – v prihodnje! –

